

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

АЙТЕН ФИКРЕТ ГЫЗЫ ГАХРАМАНОВА

**НОВЕЙШАЯ АНГЛИЙСКАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ
ЛИТЕРАТУРА НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ.
СТРАТЕГИЯ ПЕРЕВОДА, НАПРАВЛЕНИЯ, ЖАНРЫ**

5718.01 – Мировая литература (английская литература)

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
доктора наук по филологии**

Баку – 2014

Работа выполнена на кафедре Мировой литературы
Бакинского славянского университета

Научный консультант: доктор филологических наук, профессор
Наида Джамал гызы Мамедханова

Официальные оппоненты: доктор филологических наук, профессор
Фикрет Чингиз оглы Рзаев

доктор филологических наук, профессор
Шахин Гамид оглы Халилли

доктор филологических наук, профессор
Ирма Шалвовна Ратиани

Ведущая организация: «Отдел литературы зарубежных стран и
литературных связей» Института лите-
ратуры им. Низами НАН Азербайджана

Защита состоится «_10_»_12_ 2014 г. в ____ часов на
заседании Диссертационного совета Д.02.071 по защите диссертаций
на соискание учёной степени доктора филологических наук и док-
тора философии по филологическим наукам при Бакинском сла-
вянском университете по адресу: AZ1014, г. Баку, ул. С.Рустама, 25

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Бакинского
славянского университета

Автореферат разослан «__» _____ 2014 г.

Ученый секретарь
Диссертационного совета Д.02.071
доктор философии по филологическим
наукам, доцент

Н.Р.Мугимова

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИССЕРТАЦИИ

Актуальность темы исследования. Художественная литература на протяжении всей своей истории оказывала разностороннее влияние на формирование поколений. Ходячими стали фразы относительно ее роли в общественной жизни. Известно утверждение о том, что Великую французскую революцию сначала произвели в сознании масс Вольтер, Руссо, Даламбер, Дидро и другие просветители, и только после этого она могла осуществиться. Художественная литература всегда выполняла не только эстетическую, но, что не менее важно, воспитательную и познавательную функцию.

История культуры складывается во времени и в пространстве и носит когнитивный характер, поскольку культура чаще всего структурируется как ответ на вызовы окружения. Когда мы говорим об общечеловеческой значимости явлений культуры, это означает, что опыт отдельного человека или этноса релевантен не только для него, но и для других людей и этносов. Общечеловеческая значимость конкретного опыта означает приобретение им универсального, т.е. вневременного и внепространственного значения.

Феномен художественной литературы может по-разному восприниматься и по-разному оцениваться с точки зрения истории культуры. Ясно одно. Художественная литература это один из существенных для человека способов постижения мира, наряду с наукой и философией. Не случайно принято говорить об эстетическом, воспитательном и познавательном значении литературы. Безусловно, реально воздействие на ментальность по всем трем указанным параметрам. Однако, видимо, оно носит эстетический характер в любом случае. Иными словами, воспитательное и познавательное воздействие художественной литературы на психику человека эстетически оформлено. Эстетическое или, шире, экспрессивно-эмоциональное воздействие усиливает и познавательный фактор, и воспитательный.

Художественная литература представляет собой особый способ и форму постижения окружающего мира, опыт которой носит общечеловечески универсальный характер. Именно универсальная релевантность опыта художественной литературы делает столь же универсально значимым и феномен художественного перевода. Можно сколько угодно рассуждать о том, стоит ли читать великие произведения в переводе, или всё же необходим непосредственный

контакт, параллельно с такого рода рассуждениями всегда имеет место практика художественного перевода. Это обстоятельство говорит в пользу реальности, а вовсе не надуманности, той необходимости встречи со знаковым явлением в пространстве мировой литературы, которая мотивирует деятельность переводчика.

Художественная литература одновременно обнаруживает и такого рода связь с действительностью, которая демонстрирует психологию гносеологического отношения к действительности. Это своеобразная форма осмысления действительности. Такой опыт, безусловно, ценен для создавшего его народа. Опыт художественной литературы часто поднимается на универсально-философскую высоту. Английская литература, литература, созданная английским народом, как раз относится к такого рода бесценному универсальному опыту человечества. На разных этапах истории мировой культуры опыт английского народа, зафиксированный в текстах английской литературы, оказывался востребованным. Конец прошлого и начало нынешнего столетий составили один из переломных этапов в истории всего человечества. Особенно выпукло драматичность этого переходного периода сказалась в судьбе народов нашей страны, которые претендовали на создание совершенно нового мира, провозгласили почти сто лет назад новую эру, обнаружили уверенность и решимость создать этот новый мир, но спустя 74 года признали ошибочность пути и обратились к общечеловеческому опыту прогресса.

В этот переломный период со всей очевидностью стал вопрос об идеологической подоплеке происходящего. Необходимо было обосновать антигуманность и неразумность существующего общественно-политического и экономического порядка и, напротив, убедить в общечеловеческой ценности мирового опыта. В этом очень серьезном мыслительном процессе первостепенно важную роль приобретало обращение к художественной литературе, использование этого уникального духовного инструмента в идеологической борьбе.

Особенно возрастает роль периодических изданий, пользующихся сложившимся авторитетом и использующих свой авторитет в пропаганде новых идей. Совершенно бесспорно, что на всем постсталинском пространстве таким авторитетом пользовался журнал «Иностранная литература».

Журнал «Иностранная литература» сформировал вкусы нескольких поколений советских людей, на протяжении долгих десятилетий знакомил своего читателя с лучшими образцами мировой литературы, нередко осуществлял фронт, не всегда вовремя распознаваемую властями предрержащими.

В переломный период 90-х годов прошлого столетия «Иностранная литература» активно включается в идеологическое противостояние старого и нового миров. По иронии судьбы эпитет *старый* теперь уже связывается с идеологией большевистского, социалистического мировоззрения. Особое значение приобретает выбор журналом литературных текстов. Если в советское время этот выбор определялся требованиями формирования человека с моралью строителя коммунизма, то в 90-е гг. требовалась дискредитация как этой морали, так и устоев самого общества. Следовательно, выбор образцов художественной литературы определялся необходимостью участия в идеологической борьбе на стороне сил дискредитации тоталитарного строя.

Журнал «Иностранная литература» в эти годы всё чаще обращается к английской литературе. На наш взгляд, огромную роль в этом процессе сыграло понимание того факта, что именно этот народ впервые провозгласил абсолютную ценность тех либеральных свобод, которые сегодня, по всеобщему признанию, только и могут обеспечить достойное проживание народов.

Этот чрезвычайно серьезный процесс использования английской литературы в идеологической борьбе новейшего времени в условиях тоталитарного режима никогда не становился объектом научного исследования. Между тем настоятельная необходимость тщательного изучения факторов, определяющих выбор литературных произведений и характер их перевода на русский язык в наиболее острый период заката большевистской империи, совершенно бесспорна. Этим и определяется чрезвычайная актуальность проводимого исследования.

Объектом исследования является переводческая стратегия журнала «Иностранная литература» в самом начале 1990-х гг.

Предмет исследования составило когнитивное содержание переводимой английской литературы и ее значение в идеологической борьбе.

Основная цель исследования заключается в выявлении идеологического, философского и культурологического значения перевода английской литературы в переломный период 90-х гг. прошлого столетия.

Для достижения поставленной цели были решены следующие *конкретные задачи*:

1. была проанализирована современная литература по теории и практике художественного перевода;
2. литературно-критическому анализу была подвергнута деятельность журнала «Иностранная литература» в указанные годы;
3. был избран для отдельного и специального исследования роман Д. Ле Карре «Русский отдел», который был подвергнут тщательному сопоставительному анализу с текстом подлинника;
4. была сделана попытка интерпретации текстов подлинника и перевода в когнитивном аспекте;
5. результаты проведенного анализа были обобщены и представлены в виде теоретических тезисов.

Теоретическая значимость исследования обнаруживает себя по нескольким параметрам. Во-первых, теоретический характер носит оценка основных положений современной теории художественного перевода. Во-вторых, непосредственное теоретическое значение имеет оценка феномена английской литературы в историко-культурологическом аспекте и выявление ее роли в идеологической борьбе тоталитаризма и либеральных ценностей. Наконец, теоретическая ценность проведенного исследования обусловлена выводами когнитивного характера, заключающимися сопоставительный анализ подлинника и перевода романа «Русский отдел».

Практическая ценность исследования носит векторный характер. Материалы и результаты диссертации полезны в самых разных отношениях. Во-первых, они носят теоретико-литературный и историко-литературный характер. Иными словами, они востребованы в пространстве теории литературы, а также с точки зрения истории английской и мировой литературы. Во-вторых, результаты исследования имеют непосредственный выход в вузовскую практику преподавания мировой литературы; они могут быть использованы при составлении общих и специальных курсов на филологических факультетах вузов Республики. В-третьих, материалы диссертации имеют непосредственное отношение к теории и практике художес-

твенного перевода, а также могут быть привлечены к обучению на переводческих факультетах.

Научная новизна исследования состоит в том, что в нем впервые в истории азербайджанского, русского и английского литературоведения рассматривается феномен английской художественной литературы как проводника идей демократии и либеральных свобод, наиболее полного и очевидного выразителя западного духа осознания превосходства собственной цивилизации. Кроме того, впервые английская литература анализируется как деструктивный фактор, направленный на дискриминацию не только идеи тоталитарного режима, но и определенного этноментального и этнокультурного феномена.

Рабочая гипотеза диссертации. Основу исследования составляет мысль о том, что художественная литература представляет собой исторически сложившуюся уникальную форму выражения этнокультурной рефлексии. В силу этого литература, созданная одним народом, способна оказывать серьезное воздействие на формирование мировоззрения других народов. В периоды духовных кризисов, охватывающих сознание тех или иных народов на переломе эпох, роль художественной литературы значительно возрастает. Тексты, отражающие историческое миропонимание и ментальность одного этноса, могут участвовать в формировании идеологии других народов. Например, идеологи европоцентризма считают, что художественная литература является исключительным достоянием Западной Европы. Перенимая данный опыт рефлексии у Запада, другие народы, в том числе и народы Восточной Европы, научились по-новому осмысливать окружающий мир, созданную ими материальную и духовную культуру, а также сложившиеся социальные отношения.

Английская литература на протяжении веков служила адекватным отражением существующих в этой стране социально-экономических, политических и религиозных отношений. История английской цивилизации имеет непосредственное отношение к мировой цивилизации. Особенно наглядно это проявляется в современном мире, когда с каждым десятилетием на протяжении последних ста лет набирает силу тот процесс, который принято называет *вестернизацией*. Принципы западной демократии становятся принципами практической жизни сотен миллионов людей во всем мире. На наш

взгляд, существуют основополагающие принципы, которые не только формируют необходимые условия жизни людей, но и отражают исторический опыт английской цивилизации.

В период ломки общественно-экономических отношений и установления нового порядка художественная литература, наряду с философией, социологией, политологией, культурологией и политэкономией, становится пространством интерпретации фундаментальных идеологем, управляющих сознанием миллионов. Более того, художественная литература в силу того, что в ней действительность представлена в форме художественных образов, оказывает на массовое сознание значительно более серьезное воздействие, чем философия или социология.

Сам факт публикации в журнале «Иностранная литература» за 1990 год романа Джона Ле Карре «Русский отдел» свидетельствует об активном участии журнала в общественной жизни того времени. Журнал формировал вкусы поколения, и публикация романа была стратегически важной. На фоне «Русского отдела» все остальные представители английской литературы за 1990-ый год выглядят безобидно. Роман Ле Карре является центральным произведением года, а другие английские публикации группируются вокруг него. Именно этот роман успешно выполнил функцию дискриминации существующего социалистического строя. Если учесть, что буквально через год развалилась страна и так называемый *соцлагерь*, то разрушительная роль «Русского отдела» станет еще более очевидной, а публикация его годом ранее – еще более симптоматичной.

Положения, выносимые на защиту. На защиту выносятся следующие положения:

- общественно-историческая значимость художественной литературы наиболее бесспорна в критические периоды;
- выдвижение художественной литературы на передний план в годы кризиса идеологии носит закономерный характер, так как система образов способствует максимально выпуклому, наглядному и очевидному представлению социальных реалий, при любом другом описании очень часто остающихся в тени;
- литература вообще и английская, в частности, не просто достоверно отражают действительность, но и, представляя ее в форме художественных образов, отличаются особой правдивостью;

- английская литература исторически выполняла роль флагмана мировой литературы, пропагандирующей идеи либеральных свобод и демократии;

- перевод романа Дж. Ле Карре «Русский отдел» был не случайным явлением, он отражал глубинную стратегию журнала «Иностранная литература», направленную на идеологическое обновление страны;

- «Русский отдел» в 1990-е гг. полностью выполнил свою функцию по дискриминации существующего строя и, таким образом, оправдал стратегические надежды своих русских издателей;

- в романе не всегда прослеживается грань между критикой идеологии и этнической ментальности и культуры. Так, от критики социализма Ле Карре плавно переходит к критике восточного менталитета вообще. Неприятие восточного или славянского в романе часто доминирует над неприятием социально-экономической структуры общества.

Источники исследования. Основными источниками исследования послужили теоретическая литература, тексты произведений английских писателей, опубликованные в журнале «Иностранная литература» за 1990 год, а также английский подлинник романа Джона Ле Карре «Русский отдел».

Методы исследования. Основным методом, использованным в диссертации, является описательный метод. Кроме того, использовался метод когнитивного анализа художественного текста.

Апробация диссертации. Об основных положениях и результатах диссертационного исследования постоянно докладывалось на теоретических семинарах, проводимых в Бакинском славянском университете, вузовских, межвузовских, республиканских и международных конференциях. Кроме того, результаты исследования нашли отражение в 30 статьях и одной монографии.

Структура диссертации. Работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во *Введении* обосновывается актуальность темы исследования, определяется его объект и предмет, основная цель и конкретные задачи, теоретическая и практическая значимость, положения, выносимые на защиту, говорится о методах и источниках исследования, а также его апробации.

Первая глава диссертации называется «*Английская литература на стыке эпох. Приоритеты «Иностранной*

литературы» в 1990 г.» и состоит из трех подглав. *Первая подглава* первой главы называется «Художественная литература Англии как феномен мировой культуры». Здесь история английской литературы рассматривается как неотъемлемая часть духовной культуры английского народа. Делается попытка определения вклада английского народа в общечеловеческую духовную эволюцию. Определяется, что англичане всегда находились в авангарде прогрессивных идей человечества, а художественная литература, созданная этим народом, всесторонне отражала все этапы борьбы за подлинно человеческое существование, за честь и достоинство людей независимо от их социального и имущественного положения. В этой связи вспоминаются слова великого А. С. Пушкина, с восторгом писавшего о том, что «английский лорд, представляясь своему королю, становится на колени и целует ему руку. Это не мешает ему быть в оппозиции, если он того хочет»¹.

В этой подглаве диссертации специально подчеркивается, что высокая оценка английской духовности и, в частности, художественной литературы ничего общего с европоцентризмом не имеет. Европоцентризм, как интеллектуальное направление, исходит из уникальности духовного опыта Западной Европы. Европоцентризм предвзят с историко-культурной и, следовательно, научной точек зрения. Согласно этой концепции, художественная литература в филогенетическом отношении является исключительным достоянием Западной Европы. Следует особо отметить, что представления об исключительности роли Западной Европы в формировании собственно художественно-литературного дискурса оставляет на

¹ Пушкин А.С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 7. Л.: Наука, 1978, с. 207.

задворках этого культурного процесса, или вовсе выводит за его пределы, даже Восточную Европу. Иными словами, термин *европоцентризм* ни в коем случае не должен интерпретироваться в соответствии со своей внутренней формой. Он не означает приоритета Европы, он подчеркивает духовное превосходство именно Западной Европы¹.

В диссертации отмечается уникальная особенность английской культуры, состоящая в парадоксальном сочетании авангардных тенденций с упорным консерватизмом. Именно Англия первой перешла на капиталистические способы хозяйствования, английская буржуазия была одной из самых, если не самой передовой, в мире (в этом смысле с ней могла соперничать только голландская буржуазия), именно в Англии феодализму были нанесены чрезвычайно ощутимые удары уже в позднем Средневековье. Вместе с тем английскому менталитету присущ своеобразный аристократический романтизм. В нем не всегда просто разобраться, тем более в его истоках, однако налицо тот факт, что англичане всегда подтрунивали над хваленым буржуазным порядком. Так, З.Ванчура отмечает: «В Англии издавна существует традиция критики буржуазного общества справа, с позиций упорного консерватизма, уходящего своими корнями глубоко в феодализм. Такая критика нового, современного капитализма и либерализма – с точки зрения церковных или аристократических принципов – умеет подметить разные слабые стороны общественного порядка и может стать исходной точкой для едкой сатиры»².

Создается парадоксальная ситуация, когда и отсталость способствует прогрессу. Но для того, чтобы *отсталость* содействовала

¹ Arnold M. Culture and Anarchy. Cambridge: Cambridge University Press, 1990,.; Barzini L. The Europeans. New York: Simon and Schuster, 1983,.; Conkin P.K., Stromberg R.N. The Heritage and Challenge of History. New York: Harper&Row Publishers, 1971,.; Defoe D. the True-born Englishman and Other Writings. London: Penguin books, 1997, .; Hofstadter R. American Political Tradition. New York: Vintage books, 1948,.; Smith A.D. National Identity. London: Penguin Books, 1991; Sowards J.K. Makers of the Western Tradition. New York: St.Martin's Press, 1983, .;; Sykes C.J. A Nation of Victims: The Decay of the American Character. New York: St.Martin's Press, 1992.

² Ванчура З. Двадцать лет английского романа. М.: Высшая школа, 1968, с. 55.

прогрессу, она по меньшей мере должна жить. Следует еще раз повторить, что именно в Англии исторически сложилась уникальная ситуация, когда передовые позиции в общественной и экономической жизни были передовыми не только для этой страны, но и для всего мира. Одновременно в этой стране не умирали самые консервативные формы и, что самое главное, эти отжившие формы удивительным образом способствовали утверждению авангардизма общественно-политической и в целом культурной жизни.

Идентичная ситуация характеризовала и литературный процесс. Англичане почти всегда оказывались первыми в художественном освоении различных научных теорий, но одновременно подобный авангардизм всегда наталкивался на консерватизм культуры. Н. Мамедханова отмечает, что в литературе Великобритании прослеживается «возвращение к хорошо известным сюжетам и историческим фактам, переписывание истории с явным подчеркиванием творческого акта переосмысления прежнего опыта»¹. Н. Мамедханова делает очень точное наблюдение относительно соотношения в английской литературе модернистских и постмодернистских тенденций с тенденцией защиты культурной традиции и цивилизации в целом. Она пишет следующее: «Дегуманизация общества, ставшая реальностью, сопровождается злой насмешкой над фанатической верой в Бога и в могущество науки. Но поскольку формула Ф. М. Достоевского «красота спасет мир» еще вроде бы для литературоведов являлась единственным утешением, то человеку «в награду» оставалась цивилизация, которая также была под угрозой уничтожения. А приметами современного английского романа в первую очередь становятся темы искусства, творческого сознания, возможности воображения, его игры и гипнотического воздействия на читателя»².

Англия это именно та страна, где художественной литературе и писательскому труду придавалось огромное значение. Гражданское общество ставило литературу на один уровень с приоритетами в области изобретательства. Так, «в 1842 году английский парламент принял очередной закон об авторском праве, предусматривавший 42-

¹ Мамедханова Н. Зарубежная проза II половины XX века. Литература Франции, Великобритании, Германии. Баку: БСУ: Китаб алами, 2006, с. 55.

² Там же, с. 55.

летний срок защиты авторских прав *post mortem*»¹. Здесь обращает на себя внимание сразу несколько моментов. Во-первых, речь идет о 42-летнем сроке защиты авторских прав *post mortem*, т.е. после смерти. В то время как в других странах они не были достаточно защищены даже при жизни. Во-вторых, закон принят в 1842 г., т.е. более 150 лет тому назад. В-третьих, это, как отмечается, *очередной* закон. Следовательно, к 1842 году этот вопрос уже очень давно беспокоил английское общество и английский парламент. Все это является очевидным свидетельством той высокой значимости, которой обладал писательский труд в Англии.

Вторая подглава первой главы называется «Английская литература в «Иностранной литературе» за 1990 год». В 1990 г. «Иностранка» не просто много переводит и печатает из английской литературы. Журнал старается представить английскую литературу как можно шире. Палитра произведений охватывает как классику, так и литературную поросль. Уже в первом номере журнала печатаются стихи Д.Г.Лоуренса, возможно, самого скандального английского писателя XX века. В том же году «Иностранка» дает возможность своему читателю прочитать на русском языке и самый спорный роман писателя, «Любовник леди Чаттерли».

Во втором номере журнала печатаются стихи Т.С.Элиота, писателя, считающегося классиком не только английской, но и американской литературы.

В обоих случаях «Иностранка» стремится дать своему читателю представление о необычности творчества писателя. Журнал публикует стихи Лоуренса из книги «Последние стихи», носящие глубоко философский характер, отражающие всю мучительность и противоречивость душевных устремлений автора.

Что касается Т.С.Элиота, которого русский читатель и сегодня знает понаслышке, то «Иностранка» останавливает свой выбор на совершенно удивительной книге «Старый Опоссум. Практическое котоведение».

Произведения Лоуренса и Элиота составляют вершину английской литературы, публикуемой в «Иностранке» в 1990 году.

¹ Алябьева Л. Литературная профессия в Англии в XVI-XIX веках. М.: Новое литературное обозрение, 2004, с. 372.

Это своеобразный верхний предел, конечно же, отражающий вкусы редакторов журнала, но и не являющийся сугубо субъективным. Условный нижний предел английской литературы в журнале за этот год составляют рассказы молодых писателей. Им присущи все недостатки молодости, но все они носят яркий характер и в целом представляют литературу Англии тех лет, а это в общем-то конец столетия и тысячелетия. Если Д.Г.Лоуренс и Т.С.Элиот представляли в «Иностранке» за 1990 год английскую классику XX века, то в шестом номере журнал знакомит своего читателя с литературной молодежью. Он печатает небольшие рассказы Филипа Ридли, Эйдана Мэтьюза, Джеймса Ласдана и Джоан Смит. Судьба этих английских писателей сложилась по-разному. Филип Ридли стал не только известным писателем, но сценаристом и режиссером. По его сценариям поставлены такие фильмы, как «Бессердечный», «Темный полдень», «Отражающая кожа» и другие. Ридли является лауреатом многих премий. В этом ряду вторым по степени известности является Джоан Смит, которая в основном специализировалась на любовных романах. По ее произведениям также снимались фильмы. Эйдан Мэтьюз и Джеймс Ласдан менее известны. В 1990 г. «Иностранка» останавливает свой выбор на этих писателях, хотя Джоан Смит в 1990-ом только условно могла быть причислена к литературной молодежи. Каждый из этих английских писателей представлен в номере одним рассказом.

Помимо таких классиков английской литературы, как Д.Лоуренс и Т.Элиот, и молодых писателей, в 1990 году в журнале печатается целый ряд произведений писателей, почти неизвестных или вовсе неизвестных русскому читателю. В 3-м номере печатается повесть Джеймса Карра «Месяц в деревне»; в 4-м пьеса драматурга Тома Стоппарда «Розенкранц и Гольденстерн мертвы»; в трех номерах, 5, 6 и 7-м печатается роман Джона Ле Карре «Русский отдел». Таким образом, в 1990 г. английская литература представлена во всех номерах журнала. Можно смело сказать, что ни одна другая национальная литература не была представлена столь широко.

В 1990 году, переломном для советской эпохи, «Иностранка» обращается именно к нравственному опыту этой литературы. Журнал пытается воспроизвести тот духовный заряд, который двигал англичанами во все века. Фактически журнал, как представитель иной цивилизации, обращается за помощью к оплоту западно-

европейской цивилизации. Именно этим, на наш взгляд, и определяется не только широкая представленность английской художественной литературы, но и разнообразие как тем, так и поколений. Не случайно также появление в журнале книги Г. Брук-Шеперда «Судьба советских перебежчиков», которая печатается в трех номерах за 1990 г. И в этом случае характерен выбор, «Судьба советских перебежчиков» это своеобразное оправдание этой судьбы.

Третья подглава первой главы называется «Джон Ле Карре «Русский отдел». Мотивы публикации и значение». Анализ английской прозы, опубликованной в журнале «Иностранная литература» в 1990 г., говорит о том, что центральное место здесь занимает роман Джона Ле Карре «Русский отдел». «Русский отдел» публикуется в трех номерах – 5, 6, 7. В оригинале роман называется «The Russia House». Русский перевод выполнен И.Гуровой и Е.Рождественской.

Джон Ле Карре, настоящее имя которого Дэвид Джон Мур Корнуэлл, долгое время служил в британской контрразведке и разведке. Пишет о том, что хорошо знает. Можно сказать, что его, не только как писателя, но, что значительно важнее, как человека, сформировало противостояние западной цивилизации коммунистическому Востоку. Родившийся в 1931 г., он формируется как личность в годы холодной войны. Об этом нигде открыто не говорится, но его произведениям присущ где скрытый, а где и явный снобизм, чувство неизмеримого превосходства западного человека над всем, что находится к востоку от него.

В предисловии к роману Ле Карре пишет: «Мои советские хозяева в Союзе писателей проявили такую же тактичность, а широта их души повергла меня в изумление. Каждый, кто приезжает в Советский Союз в это удивительное время и достаивается возможности вести такие беседы, какие велись со мной, не может не увести с собой глубокую любовь к его народу и благоговейный ужас перед масштабом проблем, которые ему предстоит разрешить. Надеюсь, мои советские друзья ощутят в этой повести хотя бы малую часть того тепла, которое дарило мне их общество, и отражение тех надежд на более разумное и дружественное будущее, которые мы разделяли»¹. В романе не ощущается никакого тепла по отношению к советским людям. Напротив, читателя не покидает постоянное

¹ Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 31.

ощущение собственной заботы. Ведь читатель русский и советский. Следует отметить и реальность временной перспективы. Роман воспринимается сегодня менее эмоционально, чем 23 года назад. Благоговейный ужас охватывал не только представителя западной цивилизации, но и советских читателей. Тогда роман воспринимался очень тяжело, поскольку всё рушилось на глазах. Веры в то, что великая страна может быть восстановлена, не было. Исторический опыт показал, что безверие не было необоснованным.

В искренность сочувствия английского писателя верится с трудом по той простой причине, что на протяжении всего романа на чрезвычайно высокой эмоциональной ноте он выражает неприятие всего русского. Речь действительно идет о русской жизни, а не советской. Это видно невооруженным глазом, остальные просто не в счёт. Каждый раз, когда Ле Карре говорит *они*, понятно, что он имеет в виду. Много раз главные герои романа совершенно открыто поносят русскую культуру и, что значительно важнее, русскую ментальность. Например, русский человек почему-то начинает сомневаться вообще в приоритетности тех открытий, честь которых приписывается русским ученым. Образов простых людей в романе просто нет. Представлена так называемая массовка. Тщательно выписаны образы английских разведчиков. Что касается русских людей, то их представляет одна женщина, которую можно считать одной из главных героинь романа.

Интерпретация романа Ле Карре может проводиться в двух направлениях: антикоммунистическом и антицивилизационном. Первое направление представлено на поверхностном уровне, однако на самом деле роман строится на выражении глубинного западничества. Именно это обстоятельство, на наш взгляд, и привлекло внимание «Иностранки» в 1990 г. Необходимо учитывать социально-политическую ситуацию в стране накануне развала первой в мире страны социализма. Начиная с горбачевской перестройки, растет недовольство существующим экономическим положением в стране. Однако даже сегодня, спустя почти четверть века после развала страны, довольно сложно говорить об однозначной идеологической победе нового постсоциалистического строя. В конце 80-х было еще сложнее утверждать это. Совершенно закономерно, что в те годы особое внимание уделялось экономическому развалу страны. Недовольство масс, как это всегда и везде бывает, было мотивировано

пустыми прилавками. В этих условиях было совершенно необходимо усилить недовольство, вызванное пустыми желудками, возмущением базовыми идеологическими моделями. Огромное значение имело всё, что подрывало моральные устои государства. Художественная литература во все времена представляла собой мощнейшее оружие. Отражая действительность в форме художественных образов, художественная литература оказывала значительно большее воздействие на массовое сознание, чем любой другой вид искусства. Только кино могло соперничать с литературой, и В.И. Ленин был абсолютно прав, утверждая, что «из всех искусств для нас важнейшим является кино». Это действительно так, но между кино и художественной литературой существует одно весьма существенное отличие. Кино предлагает зрителю готовый образ, литература призывает к сотрудничеству. Конечно, кино носит массовый характер, но художественная литература рассчитана на интеллектуала. Публикуя «Русский отдел» в 1990 г., «Иностранка» проводила своеобразную идеологическую работу в своей читательской среде. В эти годы шло массированное идеологическое наступление на социализм, и роман Ле Карре очень удачно вписывался в волну дискредитации устоев.

Отдельную проблему составляет выяснение скрытых мотивов решения «Иностранки» опубликовать роман Ле Карре. На наш взгляд, совсем не случайно роман переводится и публикуется именно в 1990 году. Так называемые силы демократии, свободы и прогресса в те годы видели свою главную задачу в разоблачении тоталитарного режима. Как уже отмечалось, многие и сегодня уверены в предпочтительности социалистического режима. Еще более убеждаются в этом русские люди после 20 лет правления демократического, постсоциалистического режима. Не случайно сегодня в Москве и других городах России проходят массовые шествия с портретами И. В. Сталина.

В конце 80-х гг. действия Горбачева и его клики воспринимались как откровенно враждебные. Поэтому перед силами *демократии и прогресса* стояла первостепенная задача дискредитации режима. Роман «Русский отдел» как нельзя более удачно подходил для этой цели. Тот факт, что роман не столько разоблачал строй, сколько нравственность и быт народа, мало заботил издателей.

Следует отметить, что роман в те годы сумел выполнить свою миссию. Читателей «Иностранки» всегда отличали прозападные

настроения. Вообще каждый журнал имеет собственную публику. В советские годы, когда железный занавес был в общем-то реальностью, журнал давал глоток свежего воздуха. Помимо того, что журнал читался всеми, каждый номер становился библиографической редкостью, на него было сложно подписаться, за долгие годы своего существования он воспитал собственного читателя. Вот эта публика «Иностранки» восприняла роман Ле Карре как долгожданный подарок. Она находила в нем ответы на многие вопросы и закрывала глаза на западный снобизм автора.

Вторая глава диссертации называется «Ложная идентификация как средство сближения культуры подлинника с культурой перевода. Роман Джона Ле Карре “THE RUSSIA HOUSE” в русском переводе». Анализ, проведенный в этой главе, ориентирован на выявление неточностей, связанных с так называемой ложной идентификацией. Переводчики сближают текст на ментальном уровне с русской картиной мира. Текст становится русским в самых существенных своих чертах, что серьезным образом искажает подлинник Ле Карре. Например, “The hubbub rose, a brigade of pinafored governesses distributed the curling salami sandwiches and warm white wine”¹. «Люди уже разговорились, и бригада строгих официанток начала разносить бутерброды с заветренной колбасой и теплое белое вино»².

Смещение коннотативных акцентов характерно уже для начала фразы, когда конфигурация *hubbub rose* неожиданно становится *люди уже разговорились*. Как минимум в результате подобного смещения акцентов понижается уровень текстовой экспрессии. Английское *hubbub rose* означает, что «поднялся гвалт». Это очень характерное состояние для всяких неофициальных встреч и собраний, или, как сегодня говорят, тусовок. Поднимается именно шум, гвалт, когда, чтобы выслушать кого-то, чью-то речь, приходится призывать к порядку и тишине. Английское выражение не только экспрессивно, но и художественно точно. Оно создает картину. Что касается русского выражения *люди уже разговорились*, то оно ни с точки зрения коннотации, ни с точки зрения денотата не соответствует *hubbub rose* и не создает картины.

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 12.

² Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 32.

Выражение *brigade of pinafores governesses* означает «официантки в фартуках» или, если буквально, то «бригада официанток в фартуках». *Бригада строгих официанток* не соответствует английскому выражению, или носит объяснительный характер. Переводчик пытается объяснить, что такое официантка в фартуке. В то же время ясно, что фартук официантки носят всегда, это их форма одежды.

“That’s why we’re an offshore company”¹. Предложение переводится как «Имеенно поэтому мы и рискуем»². Перевод не просто не соответствует оригиналу, он полностью ликвидирует текстовую экспрессию, следовательно, и коммуникативную эффективность. Очень емкое в оригинале выражение *offshore company* в переводе становится *рискуем*. Фактически переводчики раскрывают фоновую информацию, стоящую за выражением *обшорная компания*, но не переводят *offshore company*. Дело в том, что *offshore company* является совершенно нейтральным в стилистическом отношении выражением и никак не дифференцировано по отношению к обозначаемому. Фоновая информация же говорит о том, что такого рода компании предоставлены самим себе или даже брошены на произвол судьбы.

На первый взгляд перевод является совершенно верным, так как суть деловых отношений, которые организует обшорная компания, состоит в том, что за ними никто не стоит или, как говорят сегодня на жаргоне, их никто не крышует. Однако суть недостаточности или ущербности подобного перевода связана с тем, что он выбирает одну информацию из многих. В случае очень удобной и простой субституции *offshore company* русским выражением *обшорная компания* фоновая информация осталась бы нераскрытой. Но в этом случае на имплицитном уровне была бы представлена вся фоновая информация, стоящая за этим выражением. Ведь обшорные компании не только рискуют. Конкретизация в переводе исключает все другие возможности понимания и интерпретации.

“He was Old Nik the cheeky chappie of the Eastward-facing reps, capable, he liked to boast, of selling filthy pictures to a Georgian convent or hair tonic to a Rumanian billiard ball”³. В переводе: «Чертов Ник,

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 13.

² Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 33.

³ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 14.

лихой парень, нацеленный на восточноевропейские страны, способный, как он любил прихвастнуть, всучить порнографические открытки грузинскому женскому монастырю или тоник для волос – румынскому бильярдному шару»¹. Тональность подлинника является значительно более экспрессивной за счет таких выражений, как *cheeku* и *chappie*. Первое означает «нахальный», «наглый», «бесстыдный». Второе – «паренек», «мальчуган». Сочетание этих слов создает специфику семантической конфигурации, которая не передается в переводе. Ни русское *лихой* не восполняет *cheeku*, ни *парень* – *chappie*.

Конечно, можно предположить, что русское слово *лихой* создает близкую русскому человеку картину, восстанавливающую в русском сознании опыт «лихости». Однако именно это и смещает акценты, так как концепт «лихость» в русском сознании не всегда и не обязательно реализует когнитивный признак «нахальство». Так, в Словаре С.И. Ожегова читаем: «ЛИХОЙ Молодецкий, удалой»².

Словарь не дает семантизации, но он совершенно четко и однозначно указывает направление поиска ментальных стереотипов. Для русского человека *лихой* – это прежде всего смелый, способный на поступок. Лихость, конечно же, граничит с дерзостью, но и дерзость в данном дискурсе *лихости* воспринимается как исключительная смелость.

Следует отметить, что и английское слово *cheeku* создает совершенно однозначное представление о человеческих качествах, прочно связанное в сознании западного человека и прежде всего американцев, а вовсе не англичан, с человеческими качествами. На этот раз речь идет о человеческих качествах, высоко ценимых в американском обществе. Социальная организация этого общества, в том виде, в котором она сложилось, особое значение придает способности человека несмотря ни на что добиваться своего. Ср. русское выражение *не мытьем, так катаньем*, что само по себе в абсолютной позиции характеризуется отрицательной коннотацией. Русский человек не любит настырных людей, которые лезут в окно, когда их прогоняешь в дверь.

¹ Ле Карре. , Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5 с. 33.

² Ожегов С. И. Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1990, с. 328.

“A double page devoted to a series of hysterical proclamations”¹. В переводе: «Разворот был испещрен серией исторических лозунгов»².

В этом предложении в оригинале, на наш взгляд, актуализируется внутренняя форма слова *proclamation*. Иными словами, здесь речь идет даже не о провозглашении чего-л., не об объявлениях или декларациях, а о возгласах. Поэтому создается точная семантико-стилистическая конфигурация *hysterical proclamations*. Ле Карре представляет эти лозунги как *истерические возгласы*.

В переводе *hysterical-истерические* становятся *историческими*. Можно подумать, что это просто опечатка. Однако это было бы наивно. Видимо, переводчики решили сменить тональность дискурса. Они вводят иронию, заменяя ею воинственность оригинала. Ле Карре дискурсивен, он однозначно связывает разглядываемые лозунги с истерией. Переводчики смеются, они называют лозунги *историческими*, подключая тем самым и фоновую информацию. Как известно, все несбывшиеся проекты в Советском Союзе называли *историческими решениями*. Ничего вообще неисторического в стране не было.

С другой стороны, обычное и нейтральное *devoted* заменяется в переводе экспрессивным *испещрен*. Следует отметить, что английское слово выглядит более уместным в данном контексте, разворот был именно посвящен (им было уделено место) возгласам. Русское *испещрен* предполагает множество чего-то мелкого. Так, в Словаре С.И.Ожегова значение глагола *испещрить* толкуется следующим образом: «ИСПЕЩРИТЬ Усеять, покрыть чем-н. (мелкими пятнами, надписями). *И. рукопись поправками. Дорожка испещрена следами*»³.

Как видим, в структуре значения глагола *испещрить* актуальны такие элементы, как «множество», «покрыть всю поверхность», «мелкость». Об этом свидетельствует как толкование, так и иллюстративный материал.

Таким образом, перевод незаметно, но последовательно изменяет смысл и коннотацию текста. Для Ле Карре в данном тексте

¹ Le Carré J., *The Russia House*. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 28.

² Ле Карре. Русский отдел // *Иностранная литература*, 1990, № 5, с. 39.

³ Ожегов С.И., с. 255.

В подлиннике: “Even when he didn’t follow what he was looking at, he could relish a good page of mathematics all day long”¹. В переводе: «Он был способен целый день смаковать страницу математических формул»².

Переводчики по непонятной причине пропускают весьма и весьма существенный фрагмент текста, который определяет и семантику, и информационное содержание, и стилистику текста. Как видим, в русском переводе отсутствует *Even when he didn’t follow what he was looking at*.

В русском тексте создается своеобразный образ интеллектуала, в английском тексте присутствует насмешка. Приведем более широкий контекст, чтобы подтвердить сказанное: «Хотя Ландау презирал то, что часто сходит за литературу, его восхищение перед техникой не знало границ. Он был способен целый день смаковать страницу математических формул».

Смаковать страницу математических формул, на наш взгляд, довольно высокая оценка. И без *Even when he didn’t follow what he was looking at* Ландау выглядит довольно симпатичной личностью, читающей книги по математике и физике как авантюрные романы. Но все кардинально меняет именно эта пропущенная фраза, поскольку из нее следует, что Ландау млеет от математических формул даже в том случае, когда ничего абсолютно в них не понимал. Совершенно очевидно, что переводчики до неузнаваемости изменяют смысл текста.

В рассматриваемом тексте присутствует еще один момент, непосредственно связанный с фоновой информацией. На наш взгляд, Ле Карре пытается создать образ еврейского самоучки, сделавшего из знаний подлинного кумира, которому поклоняется даже в том случае, если он с ним лично и не знаком. Именно в еврейской среде с ее культом Книги формировался каббалистический тип человека, поклоняющегося письму независимо от того, что оно представляет. Фамилия героя в сочетании с *Even when he didn’t follow what he was looking at*, на наш взгляд, однозначно свидетельствует в пользу обозначенного историко-культурного типа.

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 29.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5 с. 39.

Таким образом, *Even when he didn't follow what he was looking at* вполне может рассматриваться как ключевой фрагмент текста. Сняв его, переводчики искажают текст по многим уровням. Совершенно игнорируется и фоновая информация.

В подлиннике: “That should have been a clue, if Landau had only had eyes for it!”¹. В переводе: «Да одного этого хватило, чтобы открыть Ландау глаза, не будь он таким тупицей!»².

В подлиннике речь идет о том, что Ландау должен был бы обратить внимание на некоторые факты. Эти факты были ключом к разгадке многих тайн. Переводчики делают Ландау тупицей, что совершенно неоправданно, и чего нет в подлиннике.

В подлиннике: “He held his left first to his shoulder as if he hated dogs. But his right hand was extended in greeting”³. В переводе: «Левую руку он держал у плеча, но правую руку протянул, здороваясь»⁴.

Переводчики никак не передают *as if he hated dogs* в русском тексте. Между тем именно это сравнение и создает картину. Вполне возможно, что создатели русского текста просто не знали, как перевести это. Дело в том, что на сленге *dogs* может означать просто «парни». Таким образом, в тексте «О-о, - пробормотал Палмер, спустившись по парадным ступеням и увидев расхристанного Ландау, который тяжело дышал, стоя между двумя дюжими охранниками. – Видно, вам досталось. – Моя фамилия Уэллоу. Я дежурный секретарь. – Левую руку он держал у плеча, но правую руку протянул, здороваясь»⁵. В подлиннике: “He held his left first to his shoulder as if he hated dogs. But his right hand was extended in greeting”.

Опущенное сравнение может означать, что он держал левую руку у плеча, как будто ненавидел этих парней. Но правую руку протянул, здороваясь. Как бы то ни было, сравнение создает картину и наполняет фрагмент экспрессией.

Подводя итоги второй главе, отмечается, что изменение системы стандартов, представленной в подлиннике, на очень глубоком уровне изменяет и само произведение. Дело в том, что не событийная

¹ Le Carré J. *The Russia House*. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 32.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 40.

³ Le Carré J. *The Russia House*. London: Hodder & Stoughton, 2006 с. 40.

⁴ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 43.

⁵ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 43.

канва составляет произведение, характеризующееся как художественное, а система художественных реалий. Обращает на себя внимание одна особенность перевода. Даже имея возможность адекватно передать смысл английского текста, переводчики часто не делают этого, используя не русские эквиваленты английских слов и даже не их синонимы, а слова, коррелирующие с ними по смыслу.

Третья глава диссертации называется «Идеологическая дискредитация посредством художественных образов». В этой главе объектом анализа является не столько перевод романа «Русский отдел», сколько идеология подлинника. Разумеется, и в этой главе подлинник сопоставляется с русским переводом, однако делается это с целью выявления характера передачи идеологического содержания английского романа в русском переводе. Экспрессия подлинника связана в основном с глубинным неприятием всего русского, начиная от быта и кончая самосознанием. Анализ ориентирован на определение идеологической адекватности перевода подлиннику.

Здесь отмечается, что в романе Ле Карре устойчиво обнаруживаются западные стереотипы по отношению к России. Эти стереотипы представлены на разном уровне. Они могут носить максимально осознанный и бессознательный характер, но тем не менее они прекрасно поддаются прочтению и однозначной интерпретации.

Анализ идеологического содержания романа вполне поддается прочтению в русле современного когнитивного литературоведения. Иными словами, все вербальные характеристики общества и людей, представленные в данном художественном произведении, оцениваются как стереотипы и с точки зрения английского и, шире, западного менталитета.

Роман Ле Карре обнаруживает очевидное *недовольство* русской культурой и социально-политическими реалиями. Подобное *недовольство* выражает особую позицию автора. Недовольство означает неприятие представителем западной культуры, как и всей западной культурой в целом, восточного человека, в данном случае русского человека, как и всей русской культуры в целом. Даже в тех случаях, когда идеологический контекст Ле Карре требует интерпретации, недовольство выражается дискурсивно. Обратимся к примерам.

«On the ceiling, snarling Russians in proletarian caps shook their fists at Lenin»¹. «На потолке разъяренные русские в пролетарских кепках грозили Ленину»².

Всё содержание фрагмента носит яростно иронический характер. Всё подвергается осмеянию, но что касается данного предложения, то совсем непонятно, почему разъяренные русские в пролетарских кепках грозят Ленину. В данном случае мы наблюдаем своеобразный оксюморон, так как русский, характерной особенностью которого является *пролетарская* кепка, не может грозить Ленину, т.е. своему вождю.

“A handful of the small *nomenclatura* of the Soviet cultural bureaucracy was gathering under the chandelier, the ladies in their beehive hairstyles and flowered frocks designed for slenderer frames, the gentlemen slimmed by the shiny French-tailored suits that signified access to the special clothing stores. Only their British hosts, in despondent shades of grey, observed the monotone of socialist austerity”³. В переводе: «Под люстрой собралась горстка средней руки номенклатурных работников от культуры – дамы с ульеподобными прическами в цветастых платьях, которые скорее подошли бы особам с более изящным телосложением; мужчины, затянутые в поблескивающие французские костюмы, что означало: их владельцы имеют доступ в спецмагазины. Устроители выставки из Великобритании, в костюмах унылых серых оттенков, блюли монотонный дух социалистического аскетизма»⁴.

Данный фрагмент носит не просто сниженный характер. Ле Карре обнаруживает злость. Он не щадит ни женщин, ни мужчин. Одновременно писатель демонстрирует свое знание советского быта и тонкостей социальных отношений. Более того, он бравирует этим знанием. Следует обратить внимание на то обстоятельство, что Ле Карре сохраняет русское слово *номенклатура*, давая его курсивом. Курсив в данном случае носит двойную нагрузку. Он одновременно указывает на то, что слово является экзотическим, и выражает издевку.

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006с. 12.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 32.

³, Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006 с. 12.

⁴ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 32

Русское выражение *средней руки* является устойчивым и стилистически довольно *приличным*. Оно не выражает насмешки. В английском оригинале использовано прилагательное *small* при потенциально сниженном в данном контексте *nomenclatura*. Дело в том, что слово *номенклатура* в советском обществе произносилось с уважительным шепотом, поскольку оно означало множество привилегий, которых были лишены простые граждане. Иными словами, это слово было стилистически окрашено, оно характеризовалось своеобразной возвышенностью. Поэтому Ле Карре, используя слово *small*, создает своеобразный оксюморон, который вряд ли прочитывается западным читателем, лишенным фоновых знаний. Нужен комментарий, носящий характер серьезного историко-культурного толкования.

Одновременно создается довольно комическая картина, правда, только в том случае, если востребована фоновая информация. *Маленькая (small) номенклатура*, желающая выглядеть просто номенклатурой, следовательно, большой, безжалостно высмеивается западным нарратором, со злостью изображающим даже тела и натянутые на них платья.

В оригинале: “OUR GREAREST PROGRESS IS IN THE FIELD OF BACKWARDNESS! – SOVIET PARALYSIS IS THE MOST PROGRESSIVE IN THE WORLD! – OUR BACKWARDNESS IS OUR GREATEST MILITARY SECRET! – IF WE DON’T KNOW OUR OWN INTENTIONS AND OUR OWN CAPACITIES, HOW CAN WE KNOW YOURS? – THE TRUE ENEMY IS OUR OWN INCOMPETENCE!”¹.

В переводе: «НАШ ВЕЛИЧАЙШИЙ ПРОГРЕСС – В ОТСТАЛОСТИ! СОВЕТСКИЙ ПАРАЛИЧ – САМЫЙ ПРОГРЕССИВНЫЙ В МИРЕ! НАША ОТСТАЛОСТЬ – НАШ ВЕЛИЧАЙШИЙ ВОЕННЫЙ СЕКРЕТ! ЕСЛИ МЫ САМИ НЕ ЗНАЕМ НАШИ СОБСТВЕННЫЕ НАМЕРЕНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ, ТО КАК МЫ МОЖЕМ ЗНАТЬ ВАШИ? ИСТИННЫЙ ВРАГ – НАША СОБСТВЕННАЯ НЕКОМПЕТЕНТНОСТЬ!»².

Поддача текста в формате больших букв призвана подчеркнуть истерию дискурса. Стилистика текста в переводе изменена совер-

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 28.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 39.

шенно незаметно, так как она приближена к советским аллюзиям. Текст на уровне юмора стал советским. Выше отмечалось, что *hysterical proclamations*, став *историческими лозунгами*, максимально приблизились к советскому дискурсу, который, однако, воспроизводится на уровне советского фона и предполагает знание не только советских штампов, но и традиции их высмеивания. В свое время существовало множество анекдотов относительно исторических решений партии.

Если *исторические лозунги* переводчиков сделали текст совершенно советским, то *hysterical proclamations* Ле Карре также совсем не случайны, а напротив, идеологически ориентированы. Ключевым словом-концептом здесь, конечно же, является «истерия». На наш взгляд, это вообще ключевое понятие для всего романа. Советский мир для писателя-англичанина прежде всего истеричен. Интересно обратиться к лексикографическим источникам. Так, в Словаре С.И.Ожегова значение слова *истерия* определяется следующим образом: «ИСТЕРИЯ 1. Психическое заболевание, выражающееся в судорожных припадках, в слезах, смехе, криках. *Приступ истерии*. 2. *перен.* Безудержная и лживая пропаганда, стремящаяся запугать, нагнетающая страх»¹.

Таким образом, по основному номинативному значению слова *истерия* выделяются такие признаки, как «болезнь», «припадок», «судорога», «смех», «плач», «крик». Создается впечатление, что Ле Карре, говоря о *hysterical proclamations*, справлялся в словаре русского языка. Определение *hysterical* у Ле Карре имеет и конкретно-контекстное, и, шире, дискурсивно-романное, и, на наш взгляд, даже историко-культурное значение.

Конкретно-контекстное значение определяется на уровне предложения, в котором речь идет о прокламациях или возгласах, определяемых как *истерические*. На уровне целостного дискурса романа «Русский отдел» выясняется, что *истерическим* является описываемый и изображаемый мир. Становится ясно, что это не гипербола, не метафора, а точный медицинский диагноз состояния общества.

Возможно, самым важным является историко-культурный уровень реализации понятия. Дело в том, что и дискурс романа как некоторый уровень смысла предполагает историко-культурное осмыс-

¹ Ожегов С.И., . Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1990 с. 257.

ление. Так, если изображаемый мир квалифицируется как истерический, то это состояние общества не может определяться как исключительно синхронное состояние. Ле Карре здесь обнаруживает или традиционный британский снобизм, или отношение преуспевающего члена капиталистического общества к представителям общества социалистического, испытывающего какие-то постоянные лишения. Определение *hysterical*, прочитанное в этом контексте, оказывается весьма многозначительным, поскольку для адекватного понимания востребован огромный объем фоновой информации. Возгласы русского инженера закономерно истеричны, поскольку советское общество (в исторической перспективе – русское) не может не сделать нормального человека истериком. Рассматриваемый дискурс содержит в себе ключевой концепт. Важно понять, что речь идет именно о дискурсе романа, а не об отдельном фрагменте текста. Таким базовым концептом является слово *field*. В русском переводе речь идет об отсталости общества. В английском подлиннике совершенно не случайно подчеркивается *field of backwardness*. Таким образом, важна не сама по себе отсталость, чрезвычайно важно то, что отсталость составляет поле, некоторое самодовлеющее пространство. Разумеется, имплицитно релевантным оказывается также представление об историческом пространстве русской или российской отсталости, во все века заставлявшем русское общество обращаться лицом к западной цивилизации, пытаться чему-то научиться и преобразоваться. Но всегда были актуальны слова В.О.Ключевского о том, что «если на русскую голову надеть французскую шляпу, русский французом не станет». Ле Карре, вводя концепт «пространство», не только усложняет понятие, он утверждает его перманентность для России. Именно на этом фоне становится понятным использование слова *hysterical*. Истерична сама страна с ее вычурной цивилизацией и претензиями на всемирно-историческое значение этой цивилизации.

В оригинале: “Incompetence, I suppose. They're no good at it. The Russkies. They're duff.' 'Duff at what?' 'The rockets. They make errors.' 'What sort of errors?' 'All sorts. Magnetic errors. Bias errors, whatever those are. I don't know. That's your job, isn't it?’”¹. В переводе: «Помоему, там что-то про некомпетентность. И что у них с этим

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 56.

неважно. У русских. Ничего не выходит. – С чем? – С ракетами. Они делают ошибки. – Какие ошибки? – Всякие. Магнитные. Систематические ошибки, чтобы это ни значило. Я-то не знаю. Это ваша работа»¹.

Текст прочитывается на буквальном уровне, но в то же время имеет достаточно значительный подтекст. Ключевым понятием дискурса является понятие «некомпетентность». С точки зрения историко-культурной это страшное понятие, вообще непонятное для западного человека, не укладывающееся в его западную голову, «некомпетентность» это нечто ужасное, губительное, чреватое последовательной деградацией как отдельного человека, так и общества. Ле Карре с самого начала вводит именно это понятие как дифференциальное по отношению к русским: *Incompetence*.

Второе предложение также носит дискурсивный характер, т.е. отсутствует какая бы то ни было необходимость в интерпретации: «У русских ничего не выходит». Русские некомпетентны, они ни на что не способны, у них ничего не выходит.

Характерно и отношение к ошибке. Западного человека отличает аналитическое мышление. Ему мало услышать, что у русских ничего не выходит. Он хочет знать, какие они допускают ошибки, чтобы знать, в каком направлении работает русская мысль.

Чрезвычайно характерен и ответ: «Всякие». Подтекст таков: «Ты хочешь знать, какие ошибки допускают русские, чтобы иметь о них представление. Представление о русских иметь невозможно, так как они допускают *всякие*, какие угодно ошибки». Таким образом, некомпетентность становится тотальным качеством.

В оригинале: “Cheap political theatricals and feigned friendships!” he snorted. 'Here we are, locked into the biggest ideological face-off in history and you tell me it's all over because a handful of statesmen find it convenient to hold hands in public and scrap a few obsolete toys. The evil empire's on its knees, oh yes! Their economy's a disaster, their ideology's up the spout and their back-yard's blowing up in their faces. just don't tell me that's a reason for unbuckling our guns, because I won't believe a word of you. It's a reason for spying the living daylight's out of them twenty-five

¹ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, с. 50.

hours a day and kicking them in the balls every time they try to get off the floor. God knows who they won't think they are ten years from now!"¹.

В переводе: «Дешевые политические спектакли и притворная дружба, – фыркнул он. – Мы схватились в крупнейшей в истории идеологической конфронтации, а вы говорите мне, что все позади, потому что горстке государственных мужей выгодно пожимать друг другу руки на публике и отправлять на свалку кое-какие устаревшие игрушки. Империя зла поставлена на колени, как же! Их экономика на грани катастрофы, их идеология трещит по швам, а их тылы вот-вот полетят ко всем чертям. Только не уверяйте меня, что это причина для того, чтобы повесить наши пушки на стену, потому что я ни одному слову вашему не поверю. Это причина для того, чтобы шпионить за ними без передышки двадцать пять часов в сутки и пинать их всякий раз чуть они попробуют приподняться с пола. Одному богу известно, кем они себя вообразят через десять лет»².

Приведенный текст также не требует интерпретаций, поскольку все смыслы выражены дискурсивно. Нет никакого подтекста, и отсутствует какая бы то ни было необходимость в его выявлении. Есть другое. Как и всякий текст, он предполагает актуализацию фоновой информации. Он ее и актуализирует, но предполагается, что фоновая информация будет актуальна и для адресата.

С самого начала, и кстати, отметим, что русский перевод начинается со стилистической неточности. Нельзя *схватиться в конфронтации*. Схватиться соответственно можно в схватке, битве, драке. *Конфронтация* это «противоборство» и в принципе не предполагает глагола, тем более столь экспрессивного. Кроме того, глагол *схватиться* носит разговорный характер, в то время как *конфронтация* – это сугубо книжное слово. Что касается *he snorted*, то это скорее он *прохрипел*, нежели *фыркнул*.

В приведенном фрагменте очень многое прочитывается на уровне вертикального контекста. Например, самая обыкновенная фраза: *hear political theatricals and feigned friendships*, где *theatricals* – это *dramatic performances*. То есть не просто спектакль, а именно драматический спектакль. Русское *спектакль* носит очень широкое значение и имеет отношение к любому типу спектакля. В английском

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 135.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 6, с. 104.

dramatic performances и *theatricals* подчеркивается именно тот факт, что это драма. Разумеется, в данном случае присутствует неприкрытая ирония. Глубочайший смысл фразы заключается в том, что никаким заверениям дружбы между Востоком и Западом верить нельзя. Не случайно монолог Уолтера начинается с этих слов и завершается *пинать их всякий раз, чуть они попробуют приподняться с пола*.

Эта фраза несет в себе подлинный когнитивный смысл текста. Восток и Запад находятся в состоянии перманентной драки. Но огромное историко-культурное значение приобретает и финальная фраза: «Одному богу известно, кем они себя вообразят через десять лет».

В этой фразе содержится подлинное знание России. Несмотря на то, что Россия ходит в вечных учениках у Запада, она и вечно создает себе собственный образ исключительной страны и народа. Достаточно вспомнить миф о таинственной русской душе, о том, что умом Россию не понять, аршином общим не измерить, Иванами да Марьями гордится вся страна, и *ты веками непонятна чужеземным мудецам*. В XX столетии русские амбиции подстегивались мечтами о мировой революции.

В оригинале: “At lunchtime after shopping she would trade the tickets with the porter Morozov who had pledged her twenty-four bars of imported soap wrapped in decorative paper. With the fancy soap she would buy the bolt of green check cloth of pure wool that the manager of the clothing shop was keeping locked in his storeroom for her. Katya resolutely refused to wonder why. This afternoon after the Hungarian reception she would hand the cloth to Olga Stanislavsky who, in return for favours to be negotiated, would make two cowboy shirts on the East German sewing machine she had recently traded for her ancient family Singer, one for each twin in time for their birthday. And there might even be enough cloth left over to squeeze them both a private check-up from the dentist”¹.

В переводе: «В обеденный перерыв, побегав по магазинам, она обменяет эти билеты у вахтера Морозова на обещанные двадцать четыре куска импортного мыла в красочной обертке. Это экзотическое мыло обеспечит ей тот отрез чистошерстяной шотландки в зеленую клетку, который директор магазина «Ткани» припрятал для нее на складе. Катя решительно не желала гадать почему. Днем, после

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 152.

приема у венгров, она передаст отрез Ольге Станиславской, которая в обмен на будущие одолжения сошьет близнецам по ковбойке ко дню рождения на гедезоровской швейной машинке, которую она недавно выменяла на зингеровскую, унаследованную еще от бабушки. И материи еще останется, чтобы показать близнецов зубному врачу в спецполиклинике»¹.

Ле Карре утрирует ситуацию, но она нам всем хорошо знакома. Действительно, что-то где-то всё время доставалось и обменивалось. Мы привели только этот фрагмент, поскольку он в содержательном отношении представляет собой определенную целостность. Однако издевательство над бытом рассыпано по всему роману. Буквально несколькими абзацами выше: «Приняв душ, она закрутила, насколько они поддались, краны и стукнула по ним деревянным молотком: вот вам!»².

Рассуждая о серьезных проблемах, Ле Карре не упускает случая попутно осмеять все, что попадает на пути героев: «Спальня была крохотной – самой тесной из трех комнаток, которые составляли ее квартиру, – ниша со встроенным шкафом и кроватью. Но Катя привыкла к тесноте, и ее быстрые движения – она расчесывала волосы, закручивала их в пучок и закалывала, готовясь к тому, чтобы идти на работу, – были полны чувственного, неосознанного изящества. Квартира, собственно говоря, могла быть куда меньше, если бы Кате по роду ее работы не полагались лишние двадцать квадратных метров. Еще девять метров полагались дяде Матвею, а остальными они были обязаны близнецам и ее собственной изобретательности. Нет, квартира ее устраивала»³.

Здесь главное подсчет квадратных метров, которые людям полагаются и не полагаются. За все годы советской власти государству не удалось вывести людей на свет божий из подвалов, из коммуналок, предоставив им отдельное жилье. Ле Карре иронизирует по этому поводу, и у него есть основания, поскольку на самом деле люди и сами подсчитывали эти квадратные метры, прописывали у себя родственников, чтобы какие-то метры выиграть, приурочивали рождение детей к получению квартир, и чего только не делали.

¹ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 6, с. 111.

² Там же.

³ Там же.

Имеет большое художественное значение и то удовольствие, которое испытывает Катя в своей тесной квартире, именно поэтому ее быстрые движения были полны чувственного, неосознанного изящества.

В оригинале: “Why did it always draw me? he wondered, contemplating his life in the past tense, which had recently become his habit. Why did I keep coming back here? He was feeling high and bright, he couldn't help it. He was not used to fear. Because of their making do, he decided. Because they can rough it better than we can. Because of their love of anarchy and their terror of chaos, and the tension in between. Because God always found excuses not to come here. Because of their universal ignorance, and the brilliance that bursts through it. Because of their sense of humour, as good as ours and better. Because they are the last great frontier in an overdiscovered world. Because they try so hard to be like us and start from so far back. Because of the huge heart beating inside the huge shambles. Because the shambles is my own”¹.

Замечательный монолог героя, представляющий, как и многие другие подобные, откровение от самого Ле Карре. Надо знать, о чем идет речь, что именно *always draw me?* Оказывается, что то, что его влечет, – кстати, отметим, что английское *draw* сильнее русского *влечет*, – совсем не привлекательно. Именно поэтому и *draw* – почти что волоком волочь. «Прекрасное московское утро, сияющее и манящее, горный воздух – день для отпущения всех грехов. Разделавшись с телефонным звонком, Барли вышел из гостиницы, и, стоя на теплом тротуаре, расслабил руки и плечи, и покрутил головой, отключая все. Вонь русского бензина, табака, дешевых духов и речной воды – привет! Еще два дня здесь, и я перестану замечать, что дышу вами. Кавалерийские наскоки легковушек – привет! Грязные грузовики грохочут в погоне по рытвинам. А между ними – жутковатая пустота. Лимузины с затемненными стеклами, дома без вывесок, в преждевременных трещинах – что вы прячете? Учреждения, казармы или школы? Мальчики с одутловатыми лицами курят в подъездах и ждут. Шоферы читают газеты в машинах, стоящих у тротуаров, и ждут. Безмолвная группа важных мужчин в шляпах усталилась на закрытую дверь и ждет»².

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 161.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 6, с. 115.

Писатель создает совершенно отвратительную картину, причем не гнушается ничем. Именно поэтому он создает единую парадигму отвращения, единую и целостную парадигму реалий, никак не приемлемых для западного человека. Поэтому *вонючий русский бензин* умещается в одном ряду с *вонючими дешевыми русскими духами*. Достаточно жестокий вертикальный контекст, который, видимо, вопреки ожиданиям писателя, легко прочитывается. Если дешевые духи в одном ряду с вонючим русским бензином, то ведь существуют непосредственные и закономерные ассоциации. Если вонючий русский бензин ассоциируется с теми самыми легковушками, кавалерийских наскоков которых опасается герой Ле Карре, то и дешевые духи также имеют недвусмысленные ассоциации.

Ле Карре рисует сколь комическую, столь и трагическую картину советского бытия, которое, согласно знаменитому тезису, определяло сознание *homo sovieticus*-а. «Мальчики с одутловатыми лицами курят в подъездах и ждут», как будто в Англии мальчики с одутловатыми лицами не курят в подъездах. Хотя, возможно, мальчики в Англии не прячутся в подъездах, и именно это хочет сказать писатель.

«Безмолвная группа важных мужчин в шляпах уставилась на закрытую дверь и ждет». Ле Карре демонстрирует прекрасное знание России и комических сторон ее жизни. Эти мужчины специально стали важными, потому что они куда-то пришли, где необходимо произвести впечатление важности. Точно подмечено, что эти важные мужчины стоят, уставившись в дверь, потому что всё в мире в данный момент олицетворяет эта дверь, которая должна открыться и в которую они должны войти. Казалось бы, очень простой и понятный текст, однако он понятен исключительно в системе аллюзий. В стране всё решалось, сосредоточившись на минуте. Это формировало особое состояние души, когда ни на одну минуту человек не мог расслабиться, не мог позволить себе расслабиться. Говоря о системе аллюзий, можно иметь в виду хотя бы вышерассмотренный текст о том, как Катя выменивала мыло на отрез и т.д.

В оригинале: “And all round them sat the Russia that the slumbering puritan in Barley had long hated but never seen: the not-so-secret czars of capitalism, the industrial parvenus and conspicuous consumers, the Party fat-cats and racketeers, their jewelled women reeking of Western

perfumes and Russian deodorant, the waiters doting on the richest tables»¹.

В переводе: «И повсюду вокруг них сидела та Россия, которую дремлющий в Барли пуританин ненавидел уже давно, хотя никогда прежде не видел: не слишком маскирующиеся царьки подпольной капиталистической экономики, промышленные нувориши и любители красивой жизни, жирные партийные котики и рэкетеры. От их сверкающих драгоценностями женщин разило западными духами и русскими дезодорантами; официанты млели у наиболее богатых столиков»².

За несколько строк до этого фрагмента указывается, что «Из всех вечеров в России, да если на то пошло, из всех вечеров где угодно еще, более скверного Барли переживать не приходилось. Хензигер прослышал, что в Ленинграде как раз открылся кооперативный ресторан – «кооперативный» было кодовым обозначением понятия «частный»³.

Кооперативный означал именно «кооперативный». Что же касается «частного», то кооперативный был в той степени частный, в какой кооперация предполагала частность. Когда открывались кооперативные предприятия, всем было понятно, что это частные предприятия. С другой стороны, важно понять, что здесь никакого секрета не было. Именно по той причине, что государственная легкая и пищевая промышленность давала сбои, было решено задействовать частную инициативу. Поэтому никакие кодовые обозначения не предполагались, просто потому, что в них не было нужды. Как раз была нацеленность на частную энергию, деятельность отдельных людей.

В то время, о котором говорит Ле Карре, кооперация была подлинной кооперацией, поскольку отдельные люди не могли вытянуть большое предприятие. Люди объединялись. Предприятие, как правило, было частным, но юридическое частное лицо представляло несколько физических лиц. Вот что такое была кооперация или корпорация тех лет.

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, с. 280.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 6, с. 164.

³ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 6, с. 164.

Образ Барли в романе отличается сложностью. Например, мы помним, что он одевался в соответствии с буржуазными требованиями, когда оказывался в России. Ясно, что он одевался так в пику русским. Вообще же он был скорее хиппи, чем яппи. На протяжении всего романа он категорически не воспринимает ни русский быт, ни русские стандарты, ни даже русскую ментальность. Вспомним описание клиники, которая была страшнее ада. Вспомним водный концерт в русской гостинице. Иными словами, Барли и соответственно Ле Карре противен сам быт, условия жизни русских людей, вонь русского бензина, дешевые духи русских женщин, квартира, в которой Катя пробирается боком из кухни в спальню и всё остальное.

Советская кооперация была в те годы робкой попыткой производить по-человечески и соответственно жить по-людски. Оказавшись в этой, не совсем советской, обстановке, Барли вновь мучается. Теперь его уже тяготят западные духи и даже самый скверный в мире цыганский оркестр, «который только может привидеться в кошмаре»¹. В оригинале западные духи, как и дешевые русские, издают вонь: *reeking*. В общем всё, абсолютно всё отвратительно. Следовательно, и в новой России всё отвратительно. В старой отвратительна бедность, в новой – богатство. Столь резкое и категоричное неприятие и новой России, которая как раз лихорадочно стремится вырваться из нищеты и убожества, также связано с культурно-историческими реалиями. В такого рода категоричности проявляется типичное для Запада и однозначное пренебрежение к Востоку. На Востоке просто не может быть ничего хорошего. Разумеется, ничего хорошего с точки зрения западных стандартов.

В этом фрагменте смешивается целый ряд культурных феноменов, начиная от самого героя Ле Карре, который вдруг утрачивает свое лицо, и кончая экономической ситуацией. Следует также отметить, что пуританство Барли это не столько пуританство, сколько тот же западный снобизм, в данном случае облаченный в пуританскую тогу. Просто русские ассоциируются с неумеренностью, поэтому, если они веселятся, то в этом случае Барли оказывается пуританином. Но когда они хмурые, бледные с одутловатыми лицами и нищие, Барли одевается и вообще ведет себя в соответствии с буржуазными представлениями о хорошем тоне.

¹ Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, №, 6, с. 164.

Этическая подоплека романа заставляет героя дистанцироваться и от американцев, поскольку и американцы ассоциируются с ГРУ-бостью и варварством: “He asked if you were American. You said. “No, thank God, British”¹. «Вы американцы? Нет, слава Богу, англичане»².

Огромное количество подобных примеров разбросано по всему роману, который носит откровенно антирусский характер. Исследование показало, что роман Ле Карре представляет собой художественное произведение, реализующее на образно-художественном уровне проект С. Хантингтона. Откровенность авторской позиции, выраженной, как правило, дискурсивными, а не художественными средствами, разумеется, ослабляет художественную силу произведения. Выбор журналом «Иностранная литература» романа Джона Ле Карре «Русский отдел» для перевода и публикации в 1990 году, а также сама специфика перевода, свидетельствуют об актуализации европоцентристских тенденций в России. Сама борьба с советским тоталитаризмом в этот трагический период русской истории воспринимается как борьба светлой Европы с азиатской косностью. Видимо, и переводчики, и стратеги журнала в этот период ощущали себя просветителями.

В *Заключении* подводятся итоги исследованию. Здесь отмечается, что роман «The Russia House» многозначителен уже по своему названию. Как будто бы в романе речь идет о «Русском отделе» английской разведки. На самом деле название подлинника построено на игре слов. «The Russia House» означает не только отдел внешней разведки Великобритании, занимающийся Россией, но и саму Россию; «The Russia House» – это дом (культура, цивилизация), построенный русскими. Изображение русской жизни и русского быта носит иерархический характер. В романе представлены образы русских чиновников высокого разряда, промежуточного звена партократов, интеллигентов, псевдоинтеллигентов, разведчиков, детей, просто мужчин и женщин разного возраста. Описываются частные квартиры, больницы, учреждения, дворцы, рестораны, магазины, улицы и машины, движущиеся по улицам, просто здания по улицам, одежда людей, запах сигарет, запах женских духов и запах пота, исходящий от советских людей. Английский писатель создает

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006с. 317.

² Ле Карре, Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 7, с. 117.

целостный образ отвратительного мира, как на ментальном, так и на цивилизационном уровне противостоящего английской благопристойности, организованности, комфортабельности, уверенности в будущем, – в конечном же счете – английской породе.

Художественное полотно, представленное Ле Карре, имеет четкую смысловую и идеологическую структуру. Роман с первых же строк начинается как жестко обличительное изображение. Причем обличение разворачивается на грани сарказма. Писатель иронизирует по любому поводу, он не жалеет никого, ни мужчин, ни женщин, ни детей. Такая эмоциональная прерамбула совершенно не случайна, она создает фон, на котором разворачиваются события. Уже это вступление задает одновременно и четко снобистскую тональность, высокая нота которой не спадает до самого конца повествования. Таким образом, еще одним героем романа Ле Карре становится дух британской цивилизации с ее апломбом. Этот дух вездесущ, все оценки подчиняются ему. Он лишен человечности и не обнаруживает милости к падшим. Художественное изображение в романе, картины жизни и образы людей не могут не вызывать жалости читателя. Однако они не вызывают жалости у повествователя. Он даже не задумывается над этим, настолько неприятны ему его герои и сама изображаемая им жизнь. В романе представлены две эмоциональные стихии. Стихия представителя процветающего западного мира, чуть ли не инопланетянина, и стихия барахтающегося в грязи советского человека. Весь роман не столько служит изображению мира умирающего тоталитаризма, сколько утверждает незыблемость западных ценностей, их непреходящий характер. В этом смысле роман Ле Карре представляет собой образец интертекстуальности. В нем представлено два плана – один видимый и создаваемый дискурсивными средствами, другой более эмоциональный и подтекстовый. Если многие западные мэтры того времени с высоты достижений западной цивилизации благосклонно взирали на русскую перестройку и пытались укрепить надежду на возможность успешных обновлений, зародившуюся в сердцах советских людей, то Ле Карре фактически на цивилизационном уровне сталкивает Восток и Запад и вслед за своим великим соотечественником повторяет, что Восток – это Восток, Запад – это Запад, и им никогда не сойтись. В этом смысле роман английского писателя стоит особняком. На самом деле он не верит ни в обновление Востока, ни вообще в положительные

сдвиги в мире конфронтации. Его герои очень часто говорят об этом открыто. Как по своему художественному содержанию, так и по идеологической направленности роман Джона Ле Карре «Русский отдел» составляет эпицентр стратегической программы «Иностранной литературы» в 1990 г. Это чрезвычайно удачное с точки зрения запросов того времени произведение. В целом английская литература в журнале в 1990 г. выполнила роль аванграда и в количестве, и качественном отношении.

Основные положения диссертации нашли отражение в следующих публикациях автора:

1. Культура и перевод. Уроки глобализации и «практикум» по переводу // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu 2008, N 9, s. 184-190

2. Мировая литература как система виртуальных ценностей и стратегия перевода / III *Beynəlxalq elmi konfransın materialları*. Müqayisəli ədəbiyyat. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2008, s. 192

3. «Культурное строительство» и стратегия перевода в современном Азербайджане // *Современные исследования в области гуманитарных наук*. Москва, 2009, s. 95-97

4. Английская литература как феномен общечеловеческой культуры и материал для перевода // *Dil və Ədəbiyyat*. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti 2010, N 2 (13), s. 183-187

5. Рассказы молодых английских писателей // *Elmi əsərlər. Dil və Ədəbiyyat seriyası*. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2011, N 1, s. 79-83

6. Дискредитация как политическая стратегия переходного времени и художественный приём // *Elmi əsərlər*. Bakı-Poltava: Bakı Slavyan Universiteti və Poltava İqtisadiyyat və Ticarət Universiteti, 2012, N1, s. 128-133

7. Особенности миропонимания и перевод // *Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri*. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti 2012, N 4, s. 67-70

8. Пропуски в переводе как фактор деформации смысла // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 5, s. 302-307

9. Адекватность. Миф и реальность // *Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri*. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2012, N 4, s. 56-60

10. Экспрессия подлинника и перевод // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 4, s. 305-310

11. Роман Дж. Ле Карре «Русский отдел» в русском переводе. специфика несоответствий // *Elmi xəbərlər*. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti 2012, N 2, s. 25-30

12. Контекст культуры и перевод // *Dil və Ədəbiyyat*. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N1, s. 60-64

13. Лексико-семантические несоответствия в переводе романа Ле Карре «Русского Отдела» // *Ganatləba*. Тбилиси: Грузинский Технический Университет. 2012, N 2 (5), s. 49-52

14. Идеи либеральной демократии и художественная литература Англии // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 7, s. 220-225

15. Английская художественная литература и её место в истории мировой литературы // *Filologicheskie nauki*. Poltava: Полтавский Университет им. Короленка, 2012, N 12, s. 60-64

16. Дискурсивно выраженные несоответствия русского перевода // *Elmi xəbərlər*. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N 3, s. 235-239

17. Ещё раз к вопросу об адекватности перевода художественной литературы // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 8, s.256-260

18. Лексико-семантические несоответствия в переводе «Русского Отдела» // *Dil və Ədəbiyyat*. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N 2, s. 46-50

19. Принципы перевода и отношение к национальным литературам // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu 2012, N10, s. 528-531

20. Английский идеологический роман конца XX столетия. Проблема художественного перевода в свете когнитивизма. Монография. Баку, «ОКА, Ofset», 2013, 240 с.

21. Английская литература как зеркало английского менталитета // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N3, s. 455-462

22. Воспитание чувств по Ле Карре // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N 5, s. 366-377

23. Несоответствие лексических субститутов // *Filoloqiya məsələləri*. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N 9, s. 307-311

24. Образы англичан в современной английской художественной литературе // “Филологические науки”. Poltava: Полтавский Университет им. Короленка 2013, N15, s. 34-41

25. Вечные проблемы перевода художественной литературы // Этносоциум и межнациональная культура. М.: 2014, N 2 (68), s. 170-173.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

QƏHRƏMANOVA AYTƏN FİKRƏT QIZI

**ƏN YENİ BƏDİİ İNGİLİS ƏDƏBİYYATI RUS DİLİNDƏ.
TƏRCÜMƏNİN STRATEGİYASI, İSTİQAMƏTLƏRİ, JANRLARI**

**filologiya üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsinə
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

AVTOREFERATI

BAKİ-2014

Dissertasiya işi Bakı Slavyan Universitetinin
Dünya ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir

- Elmi məsləhətçi:** filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Naidə Camal qızı Məmmədخانova
- Rəsmi opponətlər:** filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Fikrət Çingiz oğlu Rzayev
- filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Şahin Həmid oğlu Xəlilli
- filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
İrma Şalvovna Ratiani
- Aparıcı müəssisə:** AMEA Nizami adına Ədəbiyat İnstitutunun
Xarici ölkələr ədəbiyyatı və ədəbi əlaqələr şöbəsi

Müdafiə «_10_»_12_ 2014-cü il tarixdə saat _____ Bakı Slavyan Universiteti nəzdində filologiya üzrə doktorluq və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi, 25

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «_____» _____ 2014-cü ildə göndərilmişdir.

D 02.071 Dissertasiya Şurasının elmi katibi
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

N.R.Muqimova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Dissertasiya mövzusunun aktuallığı. Mədəniyyət tarixi zaman və məkan daxilində yaranır, təşəkkül tapır və koqnitiv xarakter daşıyır. Çünki mədəniyyət çox zaman ətrafın çağırışlarına cavab şəklində qurulur. Mədəniyyət hadisəsinin ümumbəşəri əhəmiyyətindən bəhs etməyimiz onu göstərir ki, ayrıca bir insanın və ya etnosun təcrübəsi yalnız onun üçün deyil, digər insanlar və etnoslar üçün də relevantdir. Konkret təcrübənin ümumbəşəri əhəmiyyəti onun universal, yəni zaman və məkandan kənar bir önəm kəsb etməyə başlamasını göstərir.

Bədii ədəbiyyat fenomeni mədəniyyətin tarixi nöqteyi-nəzərindən müxtəlif cür qəbul edilə və qiymətləndirilə bilər. Aydın olan bir şey var. Elm və fəlsəfə ilə yanaşı, bədii ədəbiyyat da insan üçün dünyanı dərk etməyin vacib bir vasitəsidir. Ədəbiyyatın estetik, tərbiyəvi və idraki əhəmiyyətindən bəhs edilməsi heç də təsadüfi deyil. Sözsüz ki, göstərilən üç parametrin hər biri vasitəsilə mentallığa təsir etmək realdır. Lakin, görünür o, hər bir halda estetik xarakter daşıyır. Başqa sözlərlə desək, bədii ədəbiyyatın insan psixikasına tərbiyəvi və idraki təsiri estetik tərtibata malikdir. Estetik və ya da geniş götürsək, ekspressiv-emosional təsir həm idrak, həm də tərbiyəvi amili gücləndirir.

Bədii ədəbiyyat ətraf dünyanı xüsusi idrak vasitəsi və üsuludur. Bu təcrübə ümumbəşəri universal xarakter daşıyır. Məhz bədii ədəbiyyat təcrübəsinin universal relevantlığı bədii tərcümə fenomeninin də universal əhəmiyyət daşımasına səbəb olur. Böyük bədii əsərləri tərcümədə oxumağın mənasının olub-olmaması və ya bilavasitə təmasın hər bir halda zəruri olması barədə istənilən qədər mülahizə yürütmək olar, bu cür mülahizələrlə paralel olaraq bədii tərcümə təcrübəsi daima mövcudiyətini sürdürməkdədir. Bu hal da süni bir nəsnənin deyil, reallığın – tərcüməçinin fəaliyyətini motivasiya edən bir halın – dünya ədəbiyyatı məkanında əlamətdar hadisə ilə qarşılaşmaq zərurətinin xeyrinədir.

Eyni zamanda bədii ədəbiyyat reallıqla elə bir əlaqəni aşkara çıxarır ki, bu əlaqə reallığa qnoseoloji münasibətin psixologiyasını nümayiş etdirir. Sonuncu reallığın özünəməxsus idrakı formasıdır. Şübhəsiz ki, belə təcrübə onu yaradan xalq üçün çox dəyərlidir. Bədii ədəbiyyat təcrübəsi çox zaman universal-fəlsəfi yüksəkliyə qalxır. İngilis ədəbiyyatı, ingilis xalqının yaratdığı ədəbiyyat elə bəşəriyyətin bu cür qiymətsiz universal təcrübəsinə aiddir. Dünya mədəniyyəti tarixinin müxtəlif mərhələlərində ingilis xalqının ingilis ədəbiyyatının mətnlərində qeydə

alınmış təcrübəsinə tələb var idi. Ötən əsrin sonu, bu əsrin əvvəllərini əhatə edən dövr bütün bəşəriyyət tarixində dönüş mərhələlərindən biri oldu. Bu keçid dövrünün dramatikliyi bizim ölkənin tamamilə yeni dünya yaratmaq iddiasını irəli sürən, demək olar ki, yüz il əvvəl yeni bir eranın başlanmasını bəyan edən, bu yeni dünyanı yaratmaq üçün əminlik və qərarlılıq nümayiş etdirən, lakin düz 74 il sonra yolun səhv olduğunu etiraf edərək ümumbəşəri tərəqqi təcrübəsinə müraciət edən xalqlarının tarixində xüsusilə qabarıq şəkildə özünü büruzə verdi.

Həmin dönüş mərhələsində baş verənlərin ideoloji mahiyyəti sualı bütün çılpaqlığı ilə qarşıya çıxdı. Mövcud ictimai-siyasi və iqtisadi quruluşun antihumanistliyini və son dərəcə ağılsız şəkildə qurulduğunu əsaslandırmaq və eyni zamanda dünya təcrübəsinin ümumbəşəri dəyərə malik olduğuna inandırmaq lazım idi. Son dərəcə ciddi olan bu təfəkkür prosesində bədii ədəbiyyata müraciət, bu unikal mənəvi alətdən ideoloji mübarizədə istifadə edilməsi son dərəcə vacib əhəmiyyət qazandı.

Formalaşmış nüfuzundan istifadə edən və öz nüfuzundan yeni ideyaların təbliğatı üçün yararlanan dövrü nəşrlərin rolu xeyli artdı. Tamamilə şübhəsizdir ki, bütün posttotalitar məkanda belə bir nüfuzdan «Иностранная литература» (“Xarici ədəbiyyat”) jurnalı da istifadə edirdi.

«Иностранная литература» jurnalı bir neçə nəsillə sovet insanların zövqlərini formalaşdırmış, on illiklər boyu oxucularını dünya ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələri ilə tanış etmiş və çox vaxt hakimiyyət başında duranların vaxtında duya, hiss edib tanıya bilmədikləri frondanı gerçəkləşdirirdi.

Ötən yüzilliyin 90-cı illərini əhatə edən dönüş mərhələsində «Иностранная литература» köhnə və yeni dünyanın ideoloji qarşıdurmasına fəal şəkildə qoşuldu. Taleyin kinayəsi ilə *köhnə* epiteti artıq bolşevik, sosialist dünya görüşü ilə əlaqələnməmişdi. Jurnalın seçdiyi ədəbi mətnlərin seçimi xüsusi məna qazandı. Əgər sovet zamanında bu seçim tələbləri kommünizm qurucusu mənəviyyatının formalaşdırılmasına qoyulan tələblər ilə müəyyənləşirdisə, 90-cı illərdə istər bu mənəviyyatın, istərsə də həmin cəmiyyətin təməllərinin diskreditasiyası tələb edilirdi. Buna bağlı olaraq da, bədii ədəbiyyat nümunələrinin seçimi totalitar quruluşun diskreditasiyasına çalışan qüvvələrin tərəfindən ideoloji mübarizədə iştirak etmək zərurəti ilə müəyyən edilirdi.

Bu illərdə «Иностранная литература» jurnalı ingilis ədəbiyyatına getdikcə daha çox müraciət edirdi. Fikrimizcə, prosesdə günümüzdə hər

kəsin qəbul etdiyi üzrə xalqların layiqli həyat sürməsinə təmin edəcək olan bütün liberal azadlıqların mütləq dəyərini ilk dəfə olaraq məhz bu xalqın bəyan etməsi faktının dərk edilməsi çox böyük rol oynadı.

Totalitar rejim şəraitində ən yeni dövrün ideoloji mübarizəsində ingilis ədəbiyyatından istifadə edilməsi kimi bu - son dərəcə ciddi proses heç bir vaxt elmi tədqiqat obyektinə çevrilməyib. Bununla yanaşı, bolşevik imperiyasının süqutunun ən kəskin hiss edildiyi dövrdə ədəbi əsərlərin seçimini və onların rus dilinə tərcüməsinin səciyyəsinə müəyyən edən amillərin əsaslı şəkildə öyrənilməsinin nə qədər zəruri olması şübhə doğurmur. Aparılan tədqiqatın fəvqəladə aktuallığı da elə bununla müəyyən edilir.

Tədqiqat obyekt 1990-cı illərin lap əvvəllərində «Иностранная литература» jurnalının tərcümə strategiyasıdır.

Tədqiqatın predmeti tərcümə edilən ingilis ədəbiyyatının koqnitiv məzmunu və ideoloji mübarizədə onun əhəmiyyəti məsələsidir.

Tədqiqatın əsas məqsədi ötən yüzilliyin 90-cı illərini əhatə edən dönüş mərhələsində ingilis ədəbiyyatının tərcüməsinin ideoloji, fəlsəfi və kulturoloji mahiyyətinin aşkar edilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın əsas məqsədinə nail olmaq üçün aşağıdakı **konkret məsələlər** həll edildi:

1. Bədii tərcümənin nəzəriyyə və təcrübəsi üzrə müasir ədəbiyyat təhlil edildi;

2. «Иностранная литература» jurnalının göstərilən illərdəki fəaliyyəti ədəbi-tənqidi baxımdan təhlil edildi;

3. D.Le Karrenin «Русский отдел» (“Rus şöbəsi”) əsəri ayrıca və xüsusi tədqiqat üçün seçilmiş və orijinalın mətni ilə əsaslı və müqayisəli təhlil aparıldı;

4. Orijinal və tərcümə mətnlərinin koqnitiv aspektdən interpretasiyası üçün cəhd göstərildi;

5. Aparılan təhlilin nəticələri ümumiləşdirilmiş və nəzəri tezislər şəklində təqdim edildi.

Dissertasiyanın nəzəri əhəmiyyəti özünü bir neçə parametrdə göstərir. Birincisi, müasir bədii tərcümə nəzəriyyəsinin əsas müddəalarının qiymətləndirilməsi nəzəri xarakter daşıyır. İkincisi, ingilis ədəbiyyatı fenomeninin tarixi-mədəni aspektdən qiymətləndirilməsi və totalitarizmlə liberal dəyərlərin ideoloji mübarizəsində onun rolunun aşkarlanması bilavasitə nəzəri əhəmiyyət daşımaqdadır. Nəhayət, aparılan tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti «Русский отдел» romanının orijinalı ilə tərcüməsinin

müqayisəli təhlilindən ibarət olan koqnitiv xarakterli nəticələrin əldə edilməsindən irəli gəlir.

Dissertasiyanın praktik dəyəri vektor xarakteri daşıyır. Dissertasiyanın materialları və nəticələri ən müxtəlif baxımdan faydalı ola bilər. Birincisi, onlar nəzəri-ədəbi və tarixi-ədəbi səciyyəlidir. Başqa sözlərlə ifadə etsək, bu materiallara ədəbiyyat nəzəriyyəsi məkanında tələb olduğu kimi, ingilis və dünya ədəbiyyatının araşdırılması nöqtəyi-nəzərindən də önəmlidirlər. İkincisi, tədqiqatın nəticələri ali məktəblərdə dünya ədəbiyyatının tədrisi praktikasına bilavasitə çıxışa məlikdir; nəticələrdən respublikanın ali məktəblərinin filoloji fakültələrində ümumi və xüsusi kursların tərtib edilməsi zamanı istifadə edilə bilər. Üçüncüsü, dissertasiyanın materialları bədii tərcümənin nəzəriyyə və təcrübəsi ilə bilavasitə bağlıdır, habelə tərcümə fakültələrində tədris zamanı istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada Azərbaycan, rus, ingilis ədəbiyyatşünaslığının tarixində ilk dəfə olaraq, burada ingilis bədii ədəbiyyatı fenomeni demokratiya və liberal azadlıqların ötürücüsü, Qərbin öz sivilizasiyasının üstünlüyünü dərk etmə ruhunun daha dolğun və aşkar ifadəçisi kimi nəzərdən keçirilir. Bundan əlavə, ilk dəfə olaraq, ingilis ədəbiyyatı yalnız totalitar rejim ideyalarının deyil, həm də müəyyən etnomental və etnomədəni fenomenin diskriminasiyasına yönəlmiş destruktiv amil kimi təhlil edilir.

Dissertasiyanın işçi hipotezi. Bədii ədəbiyyatın əslində etnomədəni refleksiyanın tarixən formalaşmış unikal ifadə forması olması fikri dissertasiyanın əsasını təşkil edir. Bu səbəbdən bir xalq tərəfindən yaradılmış ədəbiyyat digər xalqların dünya görüşünün formalaşmasına ciddi təsir göstərməyə qadirdir. Əsrlərin dönüş nöqtələrində bu və ya digər xalqların şüurunu əhatə edən mənəvi böhranlar dövründə bədii ədəbiyyatın rolu xeyli artır. Bir etnosun tarixi baxışları və mentallığını əks etdirən mətnlərin digər xalqların ideologiyasının formalaşmasında təsir göstərə bilər. Məsələn, avroposentrizm ideoloqları hesab edir ki, bədii ədəbiyyat yalnız və yalnız Qərbi Avropaya məxsus olan dəyərdir. Başqa xalqlar, o cümlədən Şərqi Avropa xalqları Qərbin bu refleksiya təcrübəsini qəbul edərək ətraf dünyanı, öz yaratdıqları maddi və mənəvi mədəniyyəti, habelə mövcud sosial münasibətləri yeni bir tərzdə idrak etməyi öyrənmişlər.

Əsrlər boyu ingilis ədəbiyyatı bu ölkədə mövcud olan sosial-iqtisadi, siyasi və dini münasibətlərin adekvat şəkildə əks etdirilməsinə xidmət etmişdir. İngilis sivilizasiyasının tarixi dünya sivilizasiyası ilə birbaşa bağlıdır. Bu özünü son yüz il ərzində *vesterinizasiya* adlandırılan prosesin

hər on illikdə daha da gücləndiyi müasir dünyada xüsusən aşkar şəkildə büruzə verir. Qərb demokratiyasının prinsipləri bütün dünyadakı yüz milyonlarla insanın praktik həyatının prinsiplərinə çevrilməkdədir. Fikrimizcə, yalnız insanların həyatı üçün zəruri şəraiti formalaşdırmaqla məhdudlaşmayaraq, ingilis sivilizasiyasının tarixi təcrübəsini əks etdirən əsas prinsiplər var.

İctimai-siyasi münasibətlərin dağılması və yeni quruluşun təşəkkül tapması dövründə fəlsəfə, sosiologiya, politologiya, bədii ədəbiyyat, kulturologiya və siyasi iqtisadla yanaşı bədii ədəbiyyat da fundamental ideologemlərin interpretasiyasının milyonlarla insanın şüurunu idarə edən məkanına çevrilir. Bundan əlavə, bədii ədəbiyyatda gerçəkliyin bədii surətlərlə əks olunması səbəbindən o, kütləvi şüura fəlsəfə və ya sosiologiyadan daha çox təsir edir.

1990-cı il ərzində «Иностранная литература» jurnalında Con Le Karrenin «Русский отдел» romanının çap olunması faktının özü jurnalın həmin dövrün ictimai həyatındakı fəal iştirakından xəbər verir. Jurnal nəsillərin zövqlərini formalaşdırdığından romanın nəşri strateji əhəmiyyət daşıyırdı. «Русский отдел» romanının fonunda ingilis ədəbiyyatının 1990-cı ildə yaranmış bütün digər nümayəndələri və nümunələri son dərəcə məsumanə görünür. Le Karrenin romanı ilin əsas əsəridir, digər ingilis nəşrləri isə onun ətrafında qruplaşır. Məhz bu roman mövcud sosialist quruluşun diskriminasiyası funksiyasını çox uğurla yerinə yetirdi. Əgər düz bir il sonra ölkənin və belə demək mümkünsə *sosialist düşərgəsinin* dağıldığını nəzərə alsaq «Русский отдел» əsərinin dağıdıcı rolu daha da qabarıq şəkildə özünü göstərər, onun bir il tez nəşri isə daha simptomatik görünə bilər.

Müdafiəyə çıxarılan müddəalar. Dissertasiyanın aşağıdakı müddəaları müdafiəyə çıxarılır:

- Böhran dövrlərində bədii ədəbiyyatın ictimai-taixi əhəmiyyəti daha az şübhə doğurur;

- İdeologiyanın böhranı illərində bədii ədəbiyyatın ön plana çəkilməsi qanunauyğun xarakter daşıyır, çünki surətlər sistemi istənilən digər təsvirdə çox zaman kölgədə qalan sosial realilərin maksimum qabarıq, aşkar və aydın şəkildə təqdim edilməsinə yardımçı olur;

- Ümumiyyətlə, ədəbiyyat və xüsusən də ingilis ədəbiyyatı yalnız gerçəkliyi dəqiq, dürüst surətdə əks etdirmir, həm də onu bədii surətlər formasında təqdim edərək, xüsusi doğruluğu ilə fərqlənir;

- Tarixən ingilis ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatının liberal azadlıq və demokratiya ideyalarını təbliğ edən flaqmanı rolunu yerinə yetirmişdir;

- Con Le Karrenin «Русский отдел» (“Rus Şöbəsi”) romanının tərcüməsi təsadüfi hadisə deyildi və «Иностранная литература» jurnalının ölkənin ideoloji yenilənməsinə istiqamətlənmiş dərin strategiyasını əks etdirirdi;

- 1990-cı illərdə «Русский отдел» mövcud quruluşun diskriminasiyası funksiyasını tamamilə yerinə yetirdi və beləliklə, özünün rus naşirlərinin strateji ümidlərini tamamilə doğrultdu;

- Romanda etnik məntəlliq və mədəniyyətlə ideologiyanın tənqidi arasındakı sərhəd həmişə izlənmir. Belə ki, Le Karre sosializmin tənqidindən rəvan bir şəkildə ümumiyyətlə şərq mentalitetinin tənqidinə keçir. Romanda şərqə və slavyanlara məxsus olanların qəbul edilməməsi çox vaxt cəmiyyətin sosial-iqtisadi quruluşunun qəbul edilməməsini üstələyir.

Tədqiqatın mənbələri. Nəzəri ədəbiyyat, 1990-cı il ərzində «Иностранная литература» jurnalında çap edilmiş ingilis yazıçılarının əsərlərinin mətnləri, habelə Con Le Karrenin «Русский отдел» romanının ingiliscə orijinalı tədqiqatın əsas mənbələri qismində çıxış etmişlər.

Tədqiqat metodları. Dissertasiyada istifadə edilən əsas metod təsvir metodudur. Bundan əlavə, bədii mətnin koqnitiv təhlili metodundan da istifadə edilmişdir.

Dissertasiyanın aprobeiasyası Tədqiqatın əsas nəticələri və müddəaları haqqında Bakı Slavyan Universitetində keçirilən nəzəri seminarlarda, universitet, universitetlərarası, respublika və beynəlxalq konfranslarında müntəzəm surətdə və daima məlumat verilib. Bundan əlavə aparılan tədqiqatın nəticələri müəllifin 24 məqaləsində və bir monoqrafiyada əksini tapıb.

İşin quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə tədqiqat mövzusu nun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqat obyektini və predmetini, onun əsas məqsədi və konkret vəzifələri, dissertasiyanın nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə çıxarılan müddəalar müəyyən edilir, tədqiqatın metod və mənbələrindən, habelə aprobeiasyasından söhbət açılır.

Dissertasiyanın **birinci fəsl**i «Английская литература на стыке эпох. Приоритеты «Иностранной литературы» в 1990 г.» (“İngilis ədəbiyyatı əsrlərin qovşağında. 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalının prioritetləri”) adlanır və üç yarımfəsilədən ibarətdir. Birinci fəslin **birinci yarımfəsil**i «Художественная литература Англии как феномен мировой культуры» (“İngiltərənin bədii ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatı fenomeni kimi”) adlanır. Burada ingilis ədəbiyyatının tarixi ingilis xalqının mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsi kimi gözdən keçirilir, ingilis xalqının ümumbəşəri mənəvi tərəqqiyə verdiyi töhfələrin müəyyən edilməsi üçün təşəbbüs göstərilir. İngilislərin daima bəşəriyyətin progressiv ideyalarının avanqardında olduğu, bu xalqın yaratdığı bədii ədəbiyyatın isə əsl insani həyat, insanların sosial statusu və əmlakından asılı olmayaraq onların şərəf və ləyaqəti üçün aparılan mübarizənin bütün mərhələlərini hərtərəfli şəkildə əks etdirdiyi müəyyən edilir. Bu baxımdan dahi A.S.Puşkinin sözlərini xatırlamaq yerinə düşərdi, o, heyranlıqla yazırdı ki: “ingilis lordu öz kralına təqdim edilərkən dizi üstə dayanır və onun əlindən öpür. Bu isə ona istədiyi təqdirdə müxalifətdə olmağa mane olur”¹.

Dissertasiyanın bu yarımfəslində ingilis mənəviyyatının, xüsusən də bədii ədəbiyyatının yüksək qiymətləndirilməsinin avropasentrizmlə heç bir əlaqəsi olmadığı xüsusi olaraq nəzərə çatdırılır. Avropasentrizm intellektual axın kimi Qərbi Avropanın mənəvi təcrübəsinin unikallığına əsaslanır. Tarixi-mədəni və deməli, elmi nöqteyi-nəzərdən avropasentrizm qabaqcadan hasil olmuş yanlış fikrə əsaslanır. bu konsepsiyaya görə filogenetik baxımdan bədii ədəbiyyat yalnız və yalnız Qərbi Avropaya məxsus dəyərdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, bədii-ədəbi diskursun formalaşmasında Qərbi Avropanın rolunun müstəsna olması haqqında təsəvvürlər Şərqi Avropanı bu mədəni prosesin ən axırıncı sıralarında saxlayır və ya tamamilə onun hüdudlarından çıxarır. Başqa sözlərlə desək, *avropasentrizm* termini heç bir halda öz daxili forması ilə şərh edilməməlidir. Bu termin Avropanın prioritetlərini əks etdirmir, məhz Qərbi Avropanın mənəvi üstünlüyünü qabardır².

¹ Пушкин А. С. Полное собрание сочинений в 10 томах. Том 7. Л.: Наука, 1978, s. 207.

² Arnold M. Culture and Anarchy. Cambridge: Cambridge University Press, 1990; Barzini L. The Europeans. New York: Simon and Schuster, 1983; Conkin P.K., Stromberg R.N. The Heritage and Challenge of History. New York:

Dissertasiyada ingilis mədəniyyətinin avanqard tendensiyaların inadkar mühafizəkarlıqla paradoksal ahəngindən ibarət olan unikal xüsusiyyəti qeyd edilir. Məhz İngiltərə ilk dəfə olaraq kapitalist təsərrüfat üsullarına keçdi, ingilis burjuaziyası dünyada az qala ilk yerdə olan, daha dəqiq desək ön sıralarda duran burjuaziya idi (bu baxımdan onunla yalnız holland burjuaziyası rəqabət apara bilərdi), artıq Orta Əsrlərin sonlarına doğru məhz İngiltərədə feodalizmə son dərəcə güclü zərbələr vurulmuşdu. Bununla bərabər, ingilis mentalitetinə xas olan özünəməxsus bir zadəgan romantizmi var. Ondan, hələ lap başlanğıcında belə baş çıxarmaq o qədər də asan deyil, ancaq ingilislərin tərifi burjuaziya quruluşunu daima lağa qoymaları faktı göz qabağındadır. Məsələn, Z. Vançura qeyd edir: “Burjuaziya cəmiyyətini sağ mövqedən, dərin kökləri feodalizmə qədər gedib çıxan inadkar mühafizəkarlıq mövqelərindən tənqidi etmək ənənəsi İngiltərədə qədimdən mövcuddur. Yeni, müasir kapitalizm və liberalizmin – kilsə və ya aristokratiya prinsipləri nöqtəyi-nəzərindən – belə tənqidi ictimai quruluşun müxtəlif zəif tərəflərini meydana çıxarmağı bacarır və kəskin satira üçün başlanğıc nöqtəsinə çevrilə bilər”¹.

Paradoksal bir situasiya yaranır: gerilik belə tərəqqiyə kömək edir. Ancaq *geriliyin* tərəqqiyə kömək etməsi üçün o ən azı var olmalıdır. Bir daha qeyd edək ki, məhz İngiltərədə tarixən unikal bir situasiya yaranmışdı: burada ictimai və iqtisadi həyatda ön yerləri, mövqeləri tutan təbəqələr yalnız bu ölkə üçün deyil, bütün dünya üçün öncül idilər. Eyni zamanda bu ölkədə ən mühafizəkar formalar ölmür və ən əsası, ömrünü sürmüş bu formalar təəccüblü bir şəkildə ictimai-siyasi və bütövlükdə mədəni həyatda avanqardizmin təsdiqini tapmasına yardımçı olurdular.

Oxşar vəziyyət bədii prosesi də səciyyələndirə bilər. Müxtəlif elmi nəzəriyyələrin bədii cəhətdən mənimsənməsində ingilislər demək olar ki, həmişə birinci olurdular, ancaq eyni zamanda belə avanqardizm daima mədəniyyətin mühafizəkarlığı ilə toqquşurdu. N.Məmmədخانова qeyd

Harper&Row Publishers, 1971; Defoe D. the True-born Englishman and Other Writings. London: Penguin books, 1997; Hofstadter R. American Political Tradition. New York: Vintage books, 1948; Smith A.D. National Identity. London: Penguin Books, 1991; Sowards J.K. Makers of the Western Tradition. New York: St.Martin’s Press, 1983; Sykes C.J. A Nation of Victims: The Decay of the American Character. New York: St.Martin’s Press, 1992.

¹ Ванчурa З. Двадцать лет английского романа. М.: Высшая школа, 1968, səh. 55.

edir ki, Böyük Britaniyanın ədəbiyyatında “hər kəsə yaxşı məlum olan süjet və tarixi faktlara qayıdış, keçmiş təcrübənin yenidən dərkini yaradıcı bir fəaliyyət kimi qabardılması ilə müşayiət olunan tarixin təzədən yazılması prosesini” izləmək mümkündür¹. N.Məmmədخانова ingilis ədəbiyyatında modernist və postmodernist tendensiyaların bütövlükdə mədəni ənənələrin və sivilisasiyanın müdafiəsi tendensiyası ilə nisbətində dair dəqiq müşahidələr aparır. Aşağıdakıları yazır: “Cəmiyyətin reallığın bir hissəsinə çevrilmiş dehumanizasiyası Allaha etiqad və elmin qüdrətinə fanatik inama amansız istehza ilə müşayiət olunur. Ancaq F.M.Dostoyevskinin “gözəllik dünyanı xilas edəcək” formulu ədəbiyyatşünaslar üçün hələ də yeganə təsəlli olduğundan, insanın yeganə “mükafatı” artıq məhv olma təhlükəsi altında olan sivilisasiya olaraq qaldı. Müasir ingilis romanının əlamətləri isə ilk növbədə, incəsənət, yaradıcı təfəkkür, təxəyyül imkanları mövzuları, təxəyyülün oyunları və oxucuya hipnotik təsir oldu”².

İngiltərə bədii ədəbiyyat və yazıçı əməyinə həddən artıq böyük önəm verilən bir ölkədir. Vətəndaş cəmiyyəti ədəbiyyatı ixtiraçılıq səviyyəsinə dəki prioritetlərlə bir səviyyəyə qoyur. Belə ki, “1842-ci ildə ingilis parlamenti müəllif hüquqları haqqında növbəti qanunu qəbul etdi. Bu qanun post mortem müəllif hüquqlarının 42 il müddətində qorunmasını nəzərdə tuturdu”³. Burada bir neçə məqam dərhal diqqəti çəkir, söhbət post mortem, yəni ölümdən sonra müəllif hüquqlarının 42 illik müddətində qorunmasından gedir. Halbuki digər ölkələrdə, müəllif həyat olduğu zaman üçün belə bu hüquqlar kifayət qədər qorunmur. İkincisi, qanun 1842-ci ildə, yəni 150 ildən də artıq əvvəl qəbul edilib. Üçüncüsü, artıq qeyd edildiyi üzrə, bu *növbəti* qanundur. Deməli, 1842-ci ilə kimi bu sual artıq uzun zaman idi ki, ingilis cəmiyyəti və parlamentini narahat edirdi. Bütün bunlar İngiltərədə yazıçı əməyinə verilən yüksək qiymətin aşkar sübutudur.

Birinci fəslin **ikinci yarım fəsl** «Английская литература в «Иностранной литературе» за 1990 год» (“1990-cı il ərzində

¹ Мамедханова Н. Зарубежная проза II половины XX века. Литература Франции, Великобритании, Германии. Баку: БСУ. Китаб адеми, 2006, səh. 55.

² Elə orada, səh. 55.

³ Алябьева Л. Литературная профессия в Англии в XVI-XIX веках. М.: Новое литературное обозрение, 2004, səh. 372.

«Иностранная литература» jurnalında çap edilən ingilis ədəbiyyatı”) adlanır. 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalı yalnız ingilis ədəbiyyatından çoxlu tərcümələr edib onları çap etmir. Jurnal ingilis ədəbiyyatını mümkün qədər geniş təqdim etməyə çalışır. Əsərlərin palitrası istər klassika, istərsə də ədəbiyyatın gənc qollarını təmsil edir. Artıq jurnalın birinci nömrəsində XX əsrin demək olar ki, ən qalmaqalçı ingilis yazıçısı olan D.Q.Lourensin şeirləri çap edilir. Elə həmin ildə «Иностранная литература» jurnalı öz oxucusuna yazıçının ən mübahisəli romanını – “Ledi Çatterlinin sevgilisi” əsərini rusca oxumaq imkanı verir.

Jurnalın ikinci nömrəsində yalnız ingilis deyil, həm də Amerika ədəbiyyatının klassiki hesab edilən yazıçı T.S.Eliotun şeirləri çap edilir.

Hər iki halda «Иностранная литература» jurnalı oxucusunda yazıçının yaradıcılığının qeyri-adiliyi barədə təsəvvür yaratmağa çalışır. Jurnal Lourensin “Son şeirlər” kitabından dərin fəlsəfi səciyyə daşıyan və müəllifin mənəvi niyyət və məqsədlərinin bütün ziddiyətini və əzəbini əks etdirən şeirlər çap edir.

Rus oxucusunun bugünün özündə belə o qədər də tanımadığı T.S.Eliot gəldikdə isə «Иностранная литература» jurnalı seçimini tamamilə maraqlı bir kitab üzərində saxlayır: «Старый Опоссум. Практическое котоведение» (“Qoca opossum. Praktiki pişikşünaslıq”).

Lourens və Eliotun əsərləri 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalında çap edilən ingilis ədəbiyyatının zirvəsini təşkil edir. Bu təbii olaraq, jurnalın redaktorlarının zövqlərini əks etdirən, eyni zamanda tamamilə subyektiv olmayan özünəməxsus yuxarı həddir. Bu il ərzində jurnalda çap edilən ingilis ədəbiyyatının şərti aşağı həddini isə gənc yazıçıların hekayələri təşkil edir. Gəncliyin bütün çatışmazlıqları onlara xasdır, ancaq onların hamısı parlaqdır və bütövlükdə həmin illərin, yəni yüzillik və minilliyin son illərinin İngiltərə ədəbiyyatını təmsil edirlər. Əgər D.Q.Lourens və T.S.Eliot 1990-cı il ərzində «Иностранная литература» jurnalında XX əsr ingilis klassikasını təmsil edirdilərsə, altıncı nömrədə jurnal oxucusunu ədəbi gəncliklə tanış edir. Jurnalda Filip Ridli, Eydan Metyuz, Lasdan və Con Smitin kiçik hekayələri çap edilir.

Bu ingilis yazıçılarının sonrakı taleyi fərqli oldu. Filip Ridli tanınmış yazıçı olmaqla yanaşı, ssenarist və rejissor da oldu. “Ürəksiz” (“Heardless”), “Qaranlıq günorta” (“The Passion of Darkly Noon”), “Əks etdirən dəri” (“The reflecting skin”) və s. kimi filmlər onun ssenariləri əsasında çəkildi. Ridli bir çox mükafatların laureatıdır. Bu sırada məşhurluğa görə ikinci yeri Con Smit tutur. C.Smit əsasən sevgi romanları

üzrə ixtisaslaşılıb. Onun əsərləri əsasında da filmlər çəkilib. Eydan Metyuuz və Ceyms Lasdan daha az tanınır. 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalı seçimini bu yazıçılar üzərində saxlamışdı, baxmayaraq ki, 90-cı illərdə Con Smit yalnız şərti olaraq ədəbi gəncliyin nümayəndəsi hesab edilə bilərdi. Yuxarıdakı ingilis yazıçılarının hər birinin nömrədə bir hekayəsi təqdim edilmişdi.

1990-cı ildə jurnalda ingilis ədəbiyyatının D.Q.Lourens və T.S.Eliot kimi klassikləri və gənc yazıçıları ilə yanaşı, rus oxucusuna demək olar ki məlum olmayan və ya tamamilə məlum olmayan yazıçıların bir sıra əsərləri çap edilir. 3-cü nömrədə Ceyms Karrın “Kənddə bir ay”, 4-cü nömrədə dramaturq Tom Stoppardın “Rozenkrans və Holdenstern ölüb”, 5, 6 və 7-ci nömrələrdə - üç sayda ardıcıl olaraq Con Le Karrenin «Русский отдел» romanı çap edilir. Beləliklə 1990-cı ildə ingilis ədəbiyyatı jurnalın bütün nömrələrində təmsil edilir. Cəsarətlə demək olar ki, başqa heç bir milli ədəbiyyat bu qədər geniş surətdə təqdim edilməmişdi.

1990-cı ildə sovet dövrü üçün dönüş zamanında «Иностранная литература» jurnalı məhz bu ədəbiyyatın mənəvi təcrübəsinə müraciət edir. Jurnal bütün əsrlər boyu ingilisləri yönləndirən mənəvi qüvvəni ifadə etməyə çalışır. Faktiki olaraq, başqa sivilizasiyanın nümayəndəsi kimi jurnal kömək üçün Qərbi Avropa sivilizasiyasının istinadgahına müraciət edir. Fikrimizcə, ingilis bədii ədəbiyyatının yalnız geniş şəkildə təqdim edilməsi deyil, həm də mövzuların və nəsilərin müxtəlifliyi məhz bununla müəyyən edilir. Jurnalda Q.Bruk-Şeperdin “Sovet fərarilərinin taleyi” («Судьба советских перебежчиков») kitabının çıxması da təsadüfi deyil. Kitab 1990-cı il ərzində üç nömrədə çap edilir. Seçim bu halda da səciyyəvidir. “Sovet fərarilərinin taleyi” bu cür talelərə özünəməxsus şəkildə haqq qazandıran əsərdir.

Birinci fəslin **üçüncü yarımfəsl** «Джон Ле Карре «Русский отдел». Мотивы публикации и значение» (“Con Le Karre “Rus şöbəsi”. Nəşrin motivləri və əhəmiyyəti”) adlanır. 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalında jurnalında çap edilmiş ingilis nəsrinin təhlili göstərir ki, Con Le Karrenin «Русский отдел» romanı üç nömrədə – № 5, 6, 7 – çap edilib. Orijinalda roman «The Russia House» adlanır. Rus dilinə tərcüməçilər isə İ.Qurovoy və Y.Rojdestvenskidir.

Əsl adı Devid Con Mur Kornuel olan Con Le Karre uzun müddət Britaniya əks-kəşfiyyatı və kəşfiyyatında işləyib. Yaxşı bildiyi şeylər haqqında yazır. Onu bir yazıçı və daha da önəmlisi insan kimi formalaşdıran qərb sivilizasiyasının kommunist Şərqlə qarşıdurması

olmuşdur. 1931-ci ildə anadan olan yazıçı soyuq müharibə illərində şəxsiyyət kimi formalaşır. Bu barədə heç yerdə açıq deyilməsə də onun əsərlərinə xas olan bir cəhət var: əsərlərinin bəzi yerlərində gizli, bəzi yerlərində isə açıq qərb insanının ondan şərqdə yerləşən hər şey üzərində üstünlüyünü əks etdirən bir snobizm hissi səciyyəvidir.

Romanın ön sözündə Le Karre yazır: “Yazıçılar birliyində mənim sovetli sahiblərim eyni nəzakəti nümayiş etdirdilər, onların qəlblərinin genişliyi isə məni xeyli təəccübləndirdi. Bu qərribə vaxtda Sovet İttifaqına gələn və mənimlə aparılan söhbətlər kimi söhbətlərdə iştirak etmək şərəfinə nail olan hər kəs qəlbində sovet xalqına qarşı dərin bir sevgi və gələcəkdə həll etməsi gərək olan problemlərin miqyası qarşısında ixlaskar bir dəhşət aparmaya bilmir. Ümid edirəm ki, mənim sovetdən olan dostlarım bu povestdə onların cəmiyyətinin mənə verdiyi o hərarətin heç olmasa kiçik bir hissəsini və bizim daha şüurlu və mehriban gələcək üçün birlikdə bəslədiyimiz ümidlərin əksini hiss edə biləcəklər”¹. Romanda sovet insanlarına münasibətdə heç bir hərarət hiss edilmir. Əksinə, özünün acizliyi hissi oxucunu heç cür tərk etmir. Axı, oxucu rusdur və sovet vətəndaşıdır. Zaman perspektivinin reallığını da qeyd etmək lazımdır. Roman bu gün 23 il əvvəlkindən daha az emosionallıqla qəbul edilir. Yalnız qərb sivilizasiyanın nümayəndəsini deyil, sovet oxularını da ixlaskar bir dəhşət bürüyürdü. Roman o zaman çox ağır qəbul edildi, çünki hər şey hamının gözü qabağında dağılmaqda idi. Böyük dövlətin bərpa edilə biləcəyinə heç kim inanmırdı. Tarixi təcrübə göstərdi ki, inamsızlıq əsassız deyilmiş.

İngilis yazıçının gerçəkdən acımasının səmimiyyətinə inanmaq çətin-dir. Çox sadə bir səbəbdən: bütün roman boyu o, ruslara dair heç nəyi qəbul etmədiyini son dərəcə yüksək emosional notlarla ifadə edir. Burada gerçək-dən də sovet deyil, rus həyatından bəhs edirik. Belə demək mümkünsə, bu adı gözlə görülməsi mümkün olan bir şeydir, qalanları isə sadəcə sayılır. Le Karrenin hər dəfə *onlar* deyəndə kimi nəzərdə tutduğu aydındır. Romanın əsas qəhrəmanları dəfələrlə rus mədəniyyətini və daha vacibi rus mentallığını açıq şəkildə yamanlayır. Məsələn, rus insanı rus alimlərinin kəşf etmək şərəfinə nail olduğu ixtiraların ümumiyyətlə prioritet daşıyıb-daşımamasına daim şübhə etməyə başlayır. Romanda sadə insan surətləri sadəcə yoxdur. Belə demək mümkünsə, kütləvi səhnələr verilib. İngilis

¹ Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, сәh. 31.

kəşfiyyatçıların surətləri əsaslı şəkildə və bütün təfərrüatları ilə təqdim edilib. Rus insanların gələndə, onları birəcə qadın təmsil edir. Həmin qadını romanın baş qəhrəmanlarından biri hesab etmək olar.

Le Karrenin romanının interpretasiyası iki istiqamətdə aparıla bilər: antikommunist və antisivilizasiya. Birinci istiqamət səthi səviyyədə təqdim edilib. Ancaq əslində roman qərbçiliyin dərinəndən ifadə edilməsi üzərində qurulub. Fikrimizcə, məhz bu hal 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalının diqqətini cəlb etdi. Dünyada ilk sosializm ölkəsinin süqutu ərəfəsində ölkədəki sosial-iqtisadi vəziyyəti nəzərə almaq vacibdir. Qorbaçovun yenidən qurmasından başlayaraq ölkədə mövcud olan iqtisadi vəziyyətdən narazılıq artır. Lakin hətta bu gün – ölkənin dağılmasından demək olar ki, iyirmi beş il keçdikdən sonra belə yeni postsosialis quruluşun birmənalı ideoloji qələbəsi haqqında danışmaq kifayət qədər çətinidir. 80-ci illərin sonunda bunu iddia etmək daha çətin idi. Həmin illərdə ölkənin iqtisadi süqutuna xüsusi diqqət ayrılması son dərəcə qanunauyğun proses kimi qəbul edilə bilər. Hər yerdə və həmişə olduğu kimi kütlələrin narazılığı boş piştaxtalarla bağlı idi. Bu şəraitdə mədələrin boş olmasından yaranan narazılığı ideoloji baza modellərinə qarşı bir qəzəblə gücləndirmək çox vacib idi. Dövlətin mənəvi təməllərini sarsıdan hər şey son dərəcə böyük əhəmiyyətə malik idi. Bədii ədəbiyyat bütün dövrlərdə ən güclü silah olmuşdur. Gerçəkliyi bədii surətlər formasında əks etdirən bədii ədəbiyyat kütlənin şüuruna istənilən incəsənət növündən qat-qat böyük təsir edirdi. Ədəbiyyatla rəqabət aparmağa qadir olan yeganə növ kino idi və “bütün incəsənət növləri arasında bizim üçün ən vacib olanı kinodur”- deyən V.İ.Lenin tamamilə haqlı idi. Bu doğrudan da belədir, ancaq kino və bədii ədəbiyyat arasında vacib bir fərq var. Kino tamaşaçıya hazır surət verir, ədəbiyyat isə əməkdaşlığa çağırır. Əlbəttə, kino kütləvi xarakter daşıyır, bədii ədəbiyyat isə intellektuallar üçün nəzərdə tutulur. «Иностранная литература» 1990-cı ildə «Русский отдел» əsərini çap edərək öz oxucu mühitində özünəməxsus ideoloji iş aparmış oldu. Bu illər sosializmə kütləvi ideoloji hücumla səciyyəvi idi və Le Karrenin romanı təməl və dayaqların diskreditasiyası dalğasına çox uğurla uyğunlaşırdı.

«Иностранная литература» jurnalının Le Karrenin romanını çap etmək barədə qərar verməsinin gizli motivlərinin aydınlaşdırılması isə ayrı məsələdir. Fikrimizcə, roman məhz 1990-cı ildə tərcümə və nəşr edilmiş olmasının təsadüfi deyil. Həmin illərdə demokratiya, azadlıq və tərəqqi üçün mübarizə apardığını bəyan edən qüvvələr totalitar rejimin ifşa edilməsini

özləri üçün əsas vəzifə hesab edirdilər. Artıq qeyd edildiyi üzrə, bir çoxları bu gün də sosialist rejiminə üstünlük verməyə meyillidirlər. 20 illik demokratik və postsosialist rejimində yaşadığından sonra rus insanı buna daha çox əmin olur. Təsədüfi deyil ki, bu gün Moskva və Rusiyanın digər şəhərlərində İ.V.Stalinin portretləri ilə kütləvi nümayişlər keçirilir.

80-ci illərin sonlarında Qorbaçovun fəaliyyəti və onun çağırışları xüsusilə düşməncəsinə qarşılıqdır. Ona görə də *demokratiya və tərəqqi* qüvvələri qarşısında duran ümdə vəzifə rejimin diskreditasiyası idi. «Русский отдел» romanı bu məqsədə çox uyğun gəlirdi. Romanın quruluşdan çox, xalqın məişət və əxlaqını ifşa etməsi faktı isə nəşirləri çox az narahat edirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, roman həmin illərdə öz missiyasını yerinə yetirə bildi. «Иностранная литература» jurnalının oxuyucuları daima qərbmeylli əhvalı ilə seçilirdi. Ümumiyyətlə hər bir jurnalın öz publikası var. Dəmir pərdənin reallıq olduğu Sovet illərində jurnal bir nəfəslik təmiz hava təsiri bağışlayırdı. Jurnalın hər kəs tərəfindən oxunması, hər bir nömrəsinin biblioqrafik cəhətdən nadir nüsxə olması, ona abunə olmağın çətinlikləri ilə yanaşı öz tarixi boyunca o, öz oxucusunu tərbiyə etmişdi. Elə bu publika da Le Karrenin romanını yolunu gözlədikləri hədiyyə kimi qəbul etdi. Publika onda bir çox suallarına cavab tapdığından müəllifin qərb snobizminə də göz yumdu.

Dissertasiyanın **ikinci fəsl** «Ложная идентификация как средство сближения культуры подлинника с культурой перевода. Роман Джона Ле Карре “THE RUSSIA HOUSE” в русском переводе» (“Yalançı identifikasiya orijinalın mədəniyyəti ilə tərcümənin mədəniyyətini yaxınlaşdıran vasitə kimi. Con Le Karrenin “THE RUSSIA HOUSE” romanı rus tərcümədə”) adlanır. Bu fəsildə aparılan təhlil yalançı identifikasiya deyilən məfumla əlaqədar olan qeyri-dəqiqliklərin aşkarlanmasına yönəlib. Tərcüməçilər mətni mental səviyyədə dünyanın rus təfəkküründəki mənzərəsi ilə yaxınlaşdırırlar. Mətn ən vacib xüsusiyyətləri ilə birlikdə “ruslaşır” ki, bu da LE Karrenin orijinalını ciddi şəkildə təhrif edir. Məsələn: “The hubbub rose, a brigade of pinafores distributed the curling salami sandwiches and warm white wine”¹. «Люди уже разговорились, и бригада строгих официанток начала разносить бутерброды с заветренной колбасой и теплое белое

¹ Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, səh. 12.

вино»¹. (“Adamlar artıq söhbət edirdi və ciddi ofisiant qızlardan ibarət briqada hisə verilmiş kolbasa və isti ağ şərab paylamağa başladı”)

Konnotativ aksentlərin yerinin dəyişməsi artıq ifadə başladıqda aydınlaşır: *hubbub rose* konfigurasiyası gözlənilmədən çevrilib olur: *люди уже разговорились*. Aksentlərin belə bir yerdəyişməsi nəticəsində ən azı mətnin ekspresiya səviyyəsi azalır. İngiliscə *hubbub rose* “səs-küy qalxdı” deməkdir. Bu əslində istənilən qeyri-rəsmi görüş və iclaslar, bu gün dəbdə olan ifadə ilə desək “tusovka”lar üçün səciyyəvi vəziyyətdir. Məhz səs-küy, gurultu qalxır və kiminsə dediyini eşitmək üçün hamını sakitliyə və nizam-intizama dəvət etmək lazım gəlir. İngiliscə olan ifadə yalnız ekspressiv cəhətdən deyil, bədii cəhətdən də dəqiqdir. Mənzərə, təsvir yaradır. Rusca verilən *люди уже разговорились* ifadəsinə gəldikdə isə, bu ifadə nə konnotasiya, nə də denotat nöqtəyi-nəzərindən *hubbub rose* ifadəsinə uyğun gəlmədiyini kimi mənzərə də yaratmır.

Brigade of pinafored governesses ifadəsinin mənası «официантки в фартуках» (önlüklü ofisiant qızlar), ya da hərfi mənada desək, «бригада официанток в фартуках» (“önlüklü ofisiant qızlar briqadası”) kimi tərcümə edilməlidir. *Бригада строгих официанток* (“Ciddi ofisiant qızlar”) ifadəsi isə ingilis ifadəsinə uyğun gəlmir və izahedici xarakterlidir. Tərcüməçi önlüklü ofisiantın kim olduğunu izah etməyə çalışır. Eyni zamanda aydındır ki, ofisiant qızlar daima önlük taxır, bu onların geyim formasıdır.

“That’s why we’re an offshore company”². Cümlə belə tərcümə edilib: «Именно поэтому мы и рискуем»³ (Elə buna görə də biz riskə gedirik). Tərcümə nəinki orijinala uyğun gəlmir, o həm də mətnin ekspressiyasını, buna bağlı olaraq da kommunikativ effektivliyi tamamilə ləğv edir. Orijinalda işlədilən *offshore company* kimi bir tutumlu ifadə tərcümədə *рискуем* kimi verilir. Tərcüməçilər faktiki olaraq *обширная компания* ifadəsinin arxasındakı fon infomasiyasını açsalar da *offshore company* ifadəsini tərcümə etmirlər. Məsələ bundadır ki, *offshore company* ifadəsi üslubi baxımdan tamamilə neytraldır və göstərilən ifadə edilə heç bir differensiasiyaya malik deyil. Fon informasiyası isə belə

¹ Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, səh. 32.

²Le Carré J. The Russia House. London: Hodder & Stoughton, 2006, səh. 13.

³ Ле Карре Дж. Русский отдел // Иностранная литература, 1990, № 5, səh. 33.

kompaniyaların özbaşına buraxıldıqları, hətta tamamilən baxımsız qaldığını bildirir.

İlk baxışdan tərcümə tamamilə düzgündür, çünki ofşor kompaniyanın təşkil etdiyi işgüzar münasibətlərin mahiyyəti elə bundan ibarətdir. Bu münasibətlərin arxasında heç kim dayanmır və ya jarqonda deyildiyi üzrə “krişası” yoxdur. Lakin belə tərcümənin çatışmazlığı və nöqsanlılığının əsli onunla bağlıdır ki, o, bir çox informasiya arasında məhz birini seçir. *Offshore company* ifadəsinin rusca *ошиборная компания* ifadəsi ilə çox rahat və sadə substitusiyasında fon informasiyası açılmazdı. Amma bu halda bu ifadənin arxasında duran bütün fon informasiyası implisit səviyyədə təqdim edilib. Axı, bu cür kompaniyalar yalnız risk etmir. Tərcümədə konkretləşmə bütün digər qavrama və interpretasiya imkanlarını istisna edir.

“He was Old Nik the cheeky chappie of the Eastward-facing reps, capable, he liked to boast, of selling filthy pictures to a Georgian convent or hair tonic to a Rumanian billiard ball”¹. Tərcümədə: «Чертов Ник, лихой парень, нацеленный на восточноевропейские страны, способный, как он любил прихвастнуть, всучить порнографические открытки грузинскому женскому монастырю или тоник для волос – румынскому бильярдному шару»². (“Məlun Nik Şərqi Avropa ölkələrini hədəf götürmüş zirək oğlandır. Özünün də lovğalanaraq dediyi kimi gürcü qadın monastrına pornoqrafik açıqcalar, rumın bilyard şarına isə saç üçün tonik sıırmaq qabiliyyəti var”). *Cheeky* və *chappie* kimi ifadələr sayəsində orijinalın tonallığına nail olunub. Birincinin mənası “utanmaz”, “sırtıq”, “həyasız”, ikinci isə “oğlan uşağı”, “nadinc oğlan” deməkdir. Bu sözlərin birlikdə işlənməsi semantik konfigurasiyanın spesifikliyinə səbəb olur ki, həmin spesifiklik də tərcümədə ötürülə bilmir. Nə rus dilindəki *лихой* sözü *cheeky* sözünü əvəz edir, nə də *парень* – *chappie* sözünü.

Əlbəttə, belə güman etmək olar ki, rusca *лихой* (zirək) sözü rus insanına yaxın bir mənzərə yaradaraq, rus şüurunda «лихость» – “zirəklik” təcrübəsini bərpa edir. Amma elə bu amil də aksentlərin yerini dəyişir, çünki rus şüurunda «лихость» sözünün arxasında duran konsept heç həmişə və mütləq şəkildə koqnitiv “sırtıqlıq” əlamətini reallaşdırmır.

¹ Le Carré J., səh. 14.

² Ле Карре, 5, səh. 33.

Məsələn, S.İ. Ojeqovun lüğətində belə göstərilib: «ЛИХОЙ Молодецкий, удалой»¹ (zirək, qoçaq, cəsür)

Lüğət semantizasiyanı verməsə də tamamilə aydın və birmənalı şəkildə mental stereotiplərin axtarışlarının istiqamətini göstərir. Rus insanı üçün *лихой* anlayışı ilk növbədə cürətli, hansısa addımı atmağa qadir bir şəxsdir. Əlbəttə, rus təfəkküründə *лихость дерзость (kobudluq)* anlayışı ilə yaxındır, ancaq bu diskursda *дерзость* daha çox cəsarət kimi şərh edilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilində *cheeky* sözü insan keyfiyyətləri haqqında tamamilə birmənalı təsəvvür yaradır və bu təsəvvür qərb insanının, ingilis deyil, məhz amerikalıların təsəvvüründə insani keyfiyyətləri ilə əlaqədardır. Bu dəfə amerikalı cəmiyyətində yüksək qiymətləndirilən insani keyfiyyətlərdən söhbət gedir. Formalaşma şəkli etibarilə belə cəmiyyətin sosial quruluşu insanların hər şeyə baxmayaraq, öz istədiklərinə nail olmaq qabiliyyətinə xüsusi qiymət verir. Müqayisə üçün rus dilindən bir ifadə götürək: *не мытьем, так катаньем* (öz xoşu ilə olmasa zorla). Bu ifadə özlüyündə və mütləq surətdə mənfi konnotasiya daşıyır. Ruslar qapıdan qovulanda pəncərədən girən zəhlətökən adamları sevmir.

“A double page devoted to a series of hysterical proclamations”².
Tərcümədə: «Разворот был испещрен серией исторических лозунгов»³
(O biri tərəf tarixi şüarlarla dolu idi).

Orijinalda bu cümlədə, fikrimizcə, *proclamation* sözünün daxili forması aktuallaşır. Başqa sözlərlə desək, hətta nəyinsə bəyan edilməsindən, elan və bəyannamələrdən deyil nidalardan, çağırışlardan söhbət gedir. Ona görə də *hysterical proclamations* kimi dəqiq semantik-üslubi konfigurasiyalar yaranır. Le Karre bu şüarları *истерические возгласы* (isterik çağırışlar) kimi təqdim edir.

Tərcümədə *hysterical-истерические* (isterik) *тарихи-я* çevrilib. Belə düşünmək olar ki, bu sadəcə mexaniki səhvdir. Lakin belə bir mülahizə yürütmək sadələşmə olardı. Görünür, tərcüməçilər diskusun tonallığını dəyişməyə qərar veriblər. Onlar orijinalın davakar ruhunu kinayə ilə əvəz etmək istəyiblər. Le Karre diskursudur, o, birmənalı olaraq gözdən keçirilən şüarları isteriya ilə əlaqələndirir. Tərcüməçilər isə güclü və şüarları

¹ Ожегов С. И. Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1990, səh. 328.

² Le Carré J., səh. 28.

³ Le Kappe, 5, səh. 39.

tarixi adlandıraraq, məsələyə fon informasiyasını da qoşur. Məlum olduğu üzrə, Sovet İttifaqında reallaşmayan bütün layihələri *tarixi qərarlar* adlandırırdılar. Ümumiyyətlə, ölkədə tarixi olmayan bir şey yox idi.

Digər tərəfdən adi və neytral *devoted* (*həsr edilmişdi*) tərcümədə ekspressiv *иснеурен* (dolu idi) ilə əvəz edilir. Qeyd edək ki, ingilis sözü bu kontekstdə daha yerində görünür, çünki nidalara məhz bir hissə həsr edilmişdi (yer ayrılmışdı). Rus dilində *иснеурен* sözü çoxlu xırda şeyləri yayılmasını nəzərdə tutur. Məsələn, S.İ.Ojeqovun lüğətində *иснеурить* felinin mənası aşağıdakı şəkildə verilir: «ИСПЕЩРИТЬ Усеять, покрыть чем-н. (мелкими пятнами, надписями). *II. рукопись поправками. Дорожка иснеурена следами*»¹ (Xırda izlərlə, yazılarla doldurmaq. Əlyazmanı düzəlişlərlə doldurmaq. Yol izlərlə doludur).

Gördüyümüz kimi, *иснеурить* felinin mənasının strukturunda “çoxluq”, “bütün səthi örtmək”, “xırdalıq” kimi elementlər aktualdır. Həm şərh, həm də illüstrativ material bunu təsdiq edir.

Beləliklə, tərcümə hiss edilmədən, amma ardıcıl surətdə mətnin mənasını və konnotasiyasını dəyişir. Le Karre üçün bu mənada nidaların isterikliyi qabartmaq vacibdir.

Orijinalda: “Even when he didn’t follow what he was looking at, he could relish a good page of mathematics all day long”². Tərcümədə: «Он был способен целый день смаковать страницу математических формул»³ (O, bütün günü bir səhifə riyazi düsturdan həzz almağa qadir idi).

Məlum olmayan səbəbdən tərcüməçilər mətnin semantikasını və informasiya məzmununu müəyyən edən son dərəcə önəmli bir fraqmenti buaxıblar. Gördüyümüz üzrə rus dilinə tərcümədə “*Even when he didn’t follow what he was looking at*” cümləsi buraxılıb.

Rus mətnində özünməxsus bir intellektual surəti yaradıldığı halda ingilis mətnində kinayə var. Deyilənləri təsdiq etmək məqsədilə gəlin daha geniş bir konteksti nümunə kimi verək: «Хотя Ландау презирал то, что часто сходит за литературу, его восхищение перед техникой не знало границ. Он был способен целый день смаковать страницу математических формул» (“Landau ədəbiyyat nümunəsi kimi sığınan hər şeyə nifrət etsə də, texnikaya olan heyranlığının həddi-hüdudu yox idi. O, bütün günü bir səhifə riyazi düsturdan həzz almağa qadir idi”).

¹ Ожегов С. И., səh. 255.

² Le Carré J., səh. 29.

³ Ле Карре, 5, 39.

Смаковать страницу математических формул – ifadəsi fikrimizcə, olduqca yüksək qiymətdir və *Even when he didn't follow what he was looking at* –ifadəsi olmasaydı, Landau fizika və riyaziyyat üzrə kitabları macəra romanları kimi oxuyan son dərəcə sevimli bir şəxsiyyət kimi görünərdi. Amma məhz bu buraxılan ifadə hər şeyi əsaslı şəkildə dəyişir, çünki buradan belə bir qənaətə gəlmək olur ki, Landau riyazi düsturları qətiyyənlə anlamayanda belə onlara valeh olan birisi imiş. Tərcüməçilərin mətnin mənasını tanınmayacaq dərəcədə dəyişdiyi tamamilə aydındır.

Gözdən keçirilən mətdə fon informasiyası ilə bilavasitə bağlı olan bir məqam da var. Fikrimizcə Le Karre hər şeyi öz-özünə öyrənmiş, bilikdən-əldən kumir yaradan və hətta onunla yaxından-uzaqdan tanış olmasa belə ona səcdə edən yəhudi surəti yaratmağa çalışır. Məhz Kitab kultu olan yəhudi mühitində kabbalist insan tipi formalaşmışdı. Bu insan tipi yazının nədən ibarət olmasının asılı olmayaraq, onun qarşısında baş əyir. Fikrimizcə, qəhrəmanın soyadı *even when he didn't follow what he was looking at* ifadəsi ilə birlikdə birmənalı olaraq tarixi-mədəni tip barədə mülahizələrin xeyrinə əlavə dəlildir

Beləliklə, *Even when he didn't follow what he was looking at* – hissəsi mətnin əsas fraqmenti qismində gözdən keçirilə bilər. Tərcüməçilər onu ləğv etməklə mətni bir çox səviyyələr üzrə təhrif etmişlər. Fon informasiyasına isə tamamilə diqqət verilmir.

В подлиннике: “That should have been a clue, if Landau had only had eyes for it!”¹. Tərcümədə: «Да одного этого хватило, чтобы открыть Ландау глаза, не будь он таким тупицей!»² (Landau bu qədər küt olmasaydı, onun gözlərini açmaq üçün bircə bu kifayət idi).

Orijinalda Landaunun bəzi faktlara diqqət ayırması gərəkdiyi barədə söhbət gedir. Bu faktlar bir çox sirlərin açılmasında həlledici idilər. Tərcüməçilər tamamilə haqsız olaraq Landaunu “küt” kimi təqdim edirlər. Halbuki orijinalda belə bir şey yoxdur.

Orijinalda: “He held his left first to his shoulder as if he hated dogs. But his right hand was extended in greeting”³. Tərcümədə: «Левую руку

¹ Orijinalda, səh. 32.

² Tərcümədə, 5, səh. 40.

³ Orijinalda, səh. 40.

он держал у плеча, но правую руку протянул, здороваясь»¹. (sol əlini çiyinin yanında saxladı, sağ əlini isə salamlaşarkən qabağa uzatdı).

Tərcüməçilər, *as if he hated dogs* ifadəsini rus mətnində heç bir şəkildə vermirlər. Bununla bərabər məhz bu müqayisə təsvir yaratmaq üçün yetərlidir. Ola bilsin ki, rus mətninin yaradıcıları bunu necə tərcümə edəcəklərini sadəcə bilmirdilər. Məsələ bundadır ki, danışıq jarqonunda *dogs* sadəcə «парни».)“gənclər”) deməkdir. Beləliklə, mətnə: «О-о, - пробормотал Палмер, спустившись по парадным ступеням и увидев расхристанного Ландау, который тяжело дышал, стоя между двумя дюжими охранниками. – Видно, вам досталось. – Моя фамилия Уэллоу. Я дежурный секретарь. – Левую руку он держал у плеча, но правую руку протянул, здороваясь»² (O-o – ön qarının pillələrindən düşən və iki güclü, yekəpər mühafizəçinin arasında üst-başı pis, saçları dağınıq halda dayanan Landaunu görəndə Palmer burnunun altında danışdı, - Görünür, incidilər sizi, - Soyadım Uelloudur. Növbətçi kati-bəm - sol əlini çiyinin yanında saxladı, sağ əlini isə salamlaşarkən qabağa uzatdı). Orijinalda: “He held his left first to his shoulder as if he hated dogs. But his right hand was extended in greeting”.

Buraxılan müqayisənin mənası belədir: sol əlini çiyinin yanında saxlamışdı, elə bil bu oğlanlara nifrət edirdi. Sağ əlini isə irəli uzatmışdı ki, salamlaşsın. Nə olursa-olsun, müqayisə təsviri yaradır və fraqmenti ekspressiya ilə zənginləşdirir.

İkinci fəslə yekunlaşdırarkən, qeyd edək ki, orijinalda təqdim edilən standartlar sisteminin dəyişdirilməsi əsərin özünü də çox dərindən dəyişir. Məsələ bundadır ki, bədii əsər kimi xarakterizə edilən əsəri hadisələrdən ibarət kanva deyil, bədii realilərin sistemi yaradır. Tərcümənin bir xassəsi diqqəti özünə cəlb edir. Hətta ingilis mətninin mənasını adekvat şəkildə çatdırmaq imkanına malik olduqda belə tərcüməçilər ingilis sözlərinin rus ekvivalentlərindən və hətta onların sinonimlərindən deyil, mənaca onlara korrelyasiya edən sözlərdən istifadə edərək çox zaman bunu etmir, adekvat mətn yaratmır.

Dissertasiyanın **üçüncü fəslə** «Идеологическая дискредитация посредством художественных образов» (“Bədii obrazlar vasitəsilə ideoloji diskreditasiya”) adlanır. Bu fəsilə təhlil obyektini «Русский отдел» romanının tərcüməsindən çox, orijinalın ideologiyasıdır. Təbii ki,

¹ Tərcümədə, 5, 43.

² Tərcümədə, 5, 43.

bu fəsildə orijinal rus dilinə tərcümə ilə qarşılaşdırılır, amma bu qarşılaşdırmanın məqsədi ingilis romanın ideoloji məzmununun rus dilinə tərcümədə çatdırılmasının xarakterinin aşkarlanmasıdır. Orijinalın ekspressiyası əsasən məişətdən, özünüdraka qədər ruslara aid olan hər şeyin qəbul edilməməsi ilə əlaqədardır. Təhlil tərcümənin orijinala ideoloji baxından adekvat olub-olmamasının müəyyən edilməsi məqsədi daşıyır.

Burada qeyd edilir ki, Le Karrenin romanında Rusiyaya münasibətdə qərb stereotipləri sabit olaraq özünü göstərməkdədir. Bu stereotiplər müxtəlif səviyyələrdə özünü göstərir. Onlar maksimum şüuri xarakter daşıya biləcəkləri kimi, tamamilə qeyri-şüuri istifadə edilə bilirlər, ancaq bununla belə çox gözəl oxunur və birmənalı interpretasiya olunurlar. Romanın ideoloji məzmunun təhlili müasir koqnitiv ədəbiyyatşünaslıq axımında asanlıqla oxunur. Başqa cür ifadə etməyə çalışsaq, cəmiyyətin və insanların bu bədii əsərdə təmsil edilən bütün verbal xarakteristikaları ingilis və daha geniş götürsək qərb mentaliteti nöqtəyi-nəzərindən stereotiplər kimi qiymətləndirilir.

Le Karrenin romanı rus mədəniyyəti və sosial-siyasi realilərindən açıq-aşkar *narazılıq* meydana çıxarır. Bu cür *narazılıq* müəllifin xüsusi mövqeyini də ifadə edir. Narazılıq bütövlükdə qərb mədəniyyəti kimi qərb mədəniyyətinin nümayəndəsinin də şərq insanını, təsvir edilən halda isə bütövlükdə rus mədəniyyəti və insanını qəbul etmədiyini bildirir. Hətta Le Karrenin ideoloji konteksti interpretasiya tələb etdikdə belə, narazılıq diskursiv surətdə ifadə edilir. Nümunələrə müraciət edək.

«On the ceiling, snarling Russians in proletarian caps shook their fists at Lenin»¹. «На потолке разъяренные русские в пролетарских кепках грозили Ленину»² (“Tavanda başlarında proletar kepkaları olan qəzəbli ruslar Lenini hədələyirdi”).

Fraqmentin bütün məzmunu qəzəbli kinayə səciyyəsi daşıyır. Hər şeyə rişxənd edilir, ancaq bu cümləyə gəldikdə isə, başlarında proletar kepkaları olan qəzəbli ruslar Lenini hədələməsinin səbəbi tamamilə aydın deyil. Bu halda biz özünəməxsus oksümoron müşahidə etmək imkanına sahibik, çünki xarakterik xüsusiyyəti *proletar* kepkası olan rus Lenini, yəni öz rəhbərini hədələyə bilməz.

“A handful of the small *nomenclatura* of the Soviet cultural bureaucracy was gathering under the chandelier, the ladies in their

¹ Orijinal, səh. 12.

² Tərcümə, 5, səh. 32.

beehive hairstyles and flowered frocks designed for slenderer frames, the gentlemen slimmed by the shiny French-tailored suits that signified access to the special clothing stores. Only their British hosts, in despondent shades of grey, observed the monotone of socialist austerity”¹. Tərcümədə: «Под люстрой собралась горстка средней руки номенклатурных работников от культуры – дамы с ульеподобными прическами в цветастых платьях, которые скорее подошли бы особам с более изящным телосложением; мужчины, затянутые в поблескивающие французские костюмы, что означало: их владельцы имеют доступ в спецмагазины. Устроители выставки из Великобритании, в костюмах унылых серых оттенков, блюли монотонный дух социалистического аскетизма»² (“Çilçırağın altında mədəniyyətin bir ovuc ortabab nomenklatura işçisi toplaşmışdı: daha zərif bədən quruluşuna malik xanımlara yaraşacaq çiçəkli paltarlar geyinmiş və saçları düzümləri arı səbətini xatırladan qadınlar, sahiblərinin xüsusi mağazalardan alış-veriş edə bildiyini göstərən parlaq fransız kostyumları geyinmiş kişilər. Təşkilatçıları hüznverici boz tonlarında kostyumlar seçmiş Böyük Britaniyadan olan sərgi təşkilatçıları sosialist asketizminin monoton ruhuna riayət edirdilər”).

Verilən fraqment sadəcə kiçiltmə, alçaltma xarakteri daşımır. Le Karre qəzəbini bürüzə verir. O, nə qadınlara, nə də kişilərə rəhm etmir. Eyni zamanda yazıçı sovet məişətini və sosial münasibətlərin incəliklərini bildiyini nümayiş etdirir. Bundan əlavə, o, bildikləri ilə iddialandır, təşəxxüslənir. Bir hala diqqət vermək lazımdır ki, Le Karre rusca *nomenklatura* sözünü kursivlə verərək, saxlayır. Bu hala kursiv ikiqat yük daşıyır. Eyni zamanda sözün ekzotik olmasını göstərməklə yanaşı, rişxənd ifadə edir.

Средней руки ifadəsi sabit və üslubi cəhətdən kifayət qədər *münasib* sözdür, istehza ifadə etmir. İngilis orijinalında isə bu kontekstdə potensial olaraq alçaldılmış *nomenklatura* sözü ilə yanaşı *small* sifətindən istifadə edilib. Məsələ bundadır ki, sovet cəmiyyətində *nomenklatura* sözü hörmətli bir pıçılıtlı ilə tələffüz edilirdi, çünki sadə vətəndaşların məhrum olduğu bir çox imtiyazın göstəricisi idi. Başqa sözlə desək, bu söz üslubi cəhətdən bəzənmişdi, özünəməxsis yüksəklik, ucalıqla səciyyələnirdi. Ona görə də Le Karre *small* sözündən istifadə edərək özünəməxsus oksümoron

¹ Orijinal, səh. 12.

² Tərcümə, 5, səh. 32

yaradır. Lakin fon bilgilərindən məhrum olan qərb oxucusu çətin bunu oxuyub anlasın. Ciddi tarixi-mədəni şərh xarakterli şərhə ehtiyac var.

Eyni zamanda kifayət qədər komik mənzərə yaranır. Təbii ki, bu mənzərə də yalnız fon bilgiləri gərəkdiyi zaman meydana gəlir. Hətta bədənləri və geyinilmiş paltarları belə kinayə ilə lağa qoyan qərb narratoru sadəcə nomenklatura, yəni böyük olaraq görünmək arzusunda olan *kiçik* (*small*) nomenklaturaya amansızca rişxənd edir.

Orijinalda: “OUR GREAREST PROGRESS IS IN THE FIELD OF BACKWARDNESS! – SOVIET PARALYSIS IS THE MOST PROGRESSIVE IN THE WORLD! – OUR BACKWARDNESS IS OUR GREATEST MILITARY SECRET! – IF WE DON’T KNOW OUR OWN INTENTIONS AND OUR OWN CAPACITIES, HOW CAN WE KNOW YOURS? – THE TRUE ENEMY IS OUR OWN INCOMPETENCE!”¹.

Tərcümədə: «НАШ ВЕЛИЧАЙШИЙ ПРОГРЕСС – В ОТСТАЛОСТИ! СОВЕТСКИЙ ПАРАЛИЧ – САМЫЙ ПРОГРЕССИВНЫЙ В МИРЕ! НАША ОТСТАЛОСТЬ – НАШ ВЕЛИЧАЙШИЙ ВОЕННЫЙ СЕКРЕТ! ЕСЛИ МЫ САМИ НЕ ЗНАЕМ НАШИ СОБСТВЕННЫЕ НАМЕРЕНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ, ТО КАК МЫ МОЖЕМ ЗНАТЬ ВАШИ? ИСТИННЫЙ ВРАГ – НАША СОБСТВЕННАЯ НЕКОМПЕТЕНТНОСТЬ!»² (BİZİM ƏN BÖYÜK TƏRƏQQİMİZ GERİ QALMIŞLIĞIMIZDADIR! SOVET İFLİCİ ƏN PROGRESSİV İFLİCDİR! GERİ QALMIŞLIĞIMIZ BİZİM ƏN BÖYÜK HƏRBİ SİRRİMİZDİR! ƏGƏR BİZ ÖZ NİYYƏTLƏRİMİZİ VƏ İMKANLARIMIZI BİLMİRİKSƏ, SİZİNKİLƏRİ NECƏ BİLƏ BİLƏRİK? BİZİM ƏSL DÜŞMƏNİMİZ ÖZ SƏRİŞTƏSİZLİYİMİZDİR!)

Mətnin böyük hərflərlə verilməsi formatı diskursun isteriya ilə verilməsini nəzərə çatdırmaq məqsədi daşıyır. Tərcümədə mətnin üslubiyyəti tamamilə nəzərə çarpmadan dəyişib, çünki sovet allüziyalarına yaxınlaşdırılıb. Yumor səviyyəsində mətn sovet mətnidir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi *усторические лозунги* (*tarixi şüarlar*) kimi tərcümə edilən *hysterical proclamations* sovet diskursuna maksimum yaxınlaşdılar. Amma sonuncu sovet fonu səviyyəsində yaradılır və yalnız sovet ştamplarının deyil, həm də onları masqaraya qoyma ənənələrini bilməyi

¹ Orijinal, səh. 28.

² Tərcümə, 5, səh. 39.

tələb edir. Vaxtı ilə partiyanın tarixi qərarlarına dair çoxlu sayda lətifələr var idi.

Əgər tərcüməçilərin *исторические лозунги* (tarixi şüarlar) ifadəsi mətni tamamilə sovetinkiləşdirirdisə, Le Karrenin *hysterical proclamations*-u tamamilə təsadüfi deyildi, əksinə ideoloji məqsəd daşıyırdı. Buradakı açar söz-konsept təbii ki, “isteriya”dır. Fikrimizcə, bu söz ümumiyyətlə bütün romanın üçün əsas-həlledici sözdür. İngilis yazıçı üçün sovet dünyası ilk növbədə isterikdir. Leksikoqrafik mənbələrə müraciət etmək maraqlıdır. Məsələn, S.İ.Ojeqovun Lüğətində *истерия* (*isteriya*) sözünün mənası aşağıdakı şəkildə müəyyən edilir: «ИСТЕРИЯ 1. Психическое заболевание, выражающееся в судорожных припадках, в слезах, смехе, криках. *Приступ истерии*. 2. *перен.* Безудержная и лживая пропаганда, стремящаяся запугать, нагнетаящая страх»¹ (İSTERİYA 1. Əsəb tutmaları, göz yaşları, gülüş və qışqırıqlarla müşayiət olunan psixi xəstəlik. *İsteriya tutmaları* . 2. *məc.* qorxutmaq, dəhşətə salmaq məqsədi daşıyan qarşısızalmaz və yalan təbliğat).

Beləliklə, *истерия* sözünün əsas nominativ prinsipinə görə “xəstəlif”, “ürəkgetmə”, “qıcolma”, “gülüş”, “ağlama” kimi əlamətlər fərqləndirilir. İnsanda elə bir təəssürat yaranır ki, Le Karre *hysterical proclamation*-dan bəhs edərkən rus dilinin lüğətindən yararlanıb. Le Karredə *hysterical* konkret-kontekst və daha geniş diskursiv-roman və hətta bizim fikrimizcə tarixi-mədəni əhəmiyyət daşıyır.

Konkret-kontekst məna isterik kii müəyyən edilən bəyanat və ya nidalardan bəhs edən cümlə səviyyəsində müəyyən edilir. "Русский отдел" romanının bütöv diskursu səviyyəsində təsvir edilən və göstərilən dünyanın isterik olduğu aşkarlanır. Aydın olurki, bu hiperbola və ya metafora deyil, cəmiyyətin vəziyyətinə qoyulan dəqiq tibbi diaqnozdur.

Ola bilsin ki, ən vacib olanı anlayışın reallaşmasının tarixi-mədəni səviyyəsidir. Məsələ bundadır ki, roman diskursu məna səviyyəsi kimi tarixi-mədəni idrak tələb edir. Belə ki, əgər təsvir edilən dünya isterik kimi ixtisaslaşsasa, cəmiyyətin bu vəziyyəti son dərəcə sinxron vəziyyət kimi qəbul edilə bilməz. Le Karre burada ya ənənəvi Britaniya snobizmi, ya da kapitalist cəmiyyətin həddən artıq uğur qazanmış üzvünün sosialist cəmiyyətlərinin daima hansısa məhrumiyətlərə dözməyə məcbur üzvünə münasibətini aşkarlayır.

¹ Ожегов С. И., səh. 257.

Bu kontekstdə oxuduğumuz *hysterical* sözü çoxlü məna daşıyır, çünki onu adekvat şəkildə dərk etmək üçün nəhəng fon ehtiyatı olmalıdır. Rus mühəndisinin nidaları qanunauyğun bir şəkildə isterikdir. Çünki sovet cəmiyyəti (tarixi gələcəkdə rus) normal insanı isterikə çevirməyə bilmir. Gözdən keçirilən diskursda açar bir məqam var, məhz mətnin ayrı hissəsindən deyil də, məhz romanın diskursundan söhbət getdiyini anlamaq vacibdir. Bu cür baza konsepti rolunu oynayan söz *field*-dir. Rus tərcümədə cəmiyyətin geri qalmışlığından söhbət gedir. İngilis orijinalda isə *field of backwardness* ifadəsi heç də təsadüfi olmayaraq qabardılır. Beləliklə, geri qalmışlıq özündə o qədər də önəmli deyil, geri qalmışlığın tam bir sahəni, bütöv bir məkanı təşkil etməsi vacibdir. Təbii ki, rus və Rusiya geri qalmışlığının tarixi məkanı haqqında təsəvvürlər də implisit relevantdir. Məhz sonuncu əsrlər boyu rus cəmiyyətini qərb sivilizasiyasından bir şey öyrənməyə, dəyişməyə çalışaraq üzünü qərbə tutmağa səbəb olmuşdur. Lakin V.O.Klyuçevskinin sözləri daima aktual olmuşdur: “rusun başına fransız şlyapası qoymaqla, rus fransız olmayacaq”. Le Karre “məkan” konseptini daxil etməklə yalnız anlayışı mürəkkəbləşdirmir, həm də onun Rusiya üçün permanent olduğunu təsdiq edir. *Hysterical* sözündənin istifadə edilməsinin əsas səbəbi məhz bu məqamda aydınlaşır. İsterik olan qəliz sivilizasiya və bu sivilizasiyanın beynəlxalq-tarixi əhəmiyyət daşımaları barədə iddialarını gizlətməyən ölkənin özüdür.

Orijinalda: “‘Incompetence, I suppose. They're no good at it. The Russkies. They're duff.' 'Duff at what?' 'The rockets. They make errors.' 'What sort of errors?' 'All sorts. Magnetic errors. Bias errors, whatever those are. I don't know. That's your job, isn't it?'”¹. Tərcümədə: «По-моему, там что-то про некомпетентность. И что у них с этим неважно. У русских. Ничего не выходит. – С чем? – С ракетами. Они делают ошибки. – Какие ошибки? – Всякие. Магнитные. Систематические ошибки, чтобы это ни значило. Я-то не знаю. Это ваша работа»² (Məncə, orada səriştəsizliklə bağlı bir şey var. Vacib deyil nədir. Ruslarda heç nə alınmır. – Nə ilə bağlı alınmır? – Raketlərlə. Onlar səhvlər buraxırlar. – Necə səhvlər? – Hər cür. Maqnitli səhvlər. Sistematik səhvlər. Hər nə olursa olsun, mən bilmirəm. Bu ki sizin işinizdir.).

Mətn hərfi səviyyədə oxunsa da çox önəmli mətnaltı məna daşıyır. Diskursun əsas anlayışı «некомпетентность» (“səriştəsizlik”) qavramıdır.

¹ Orijinal, səh. 56.

² Tərcümə, 5, səh. 50.

Tarixi-mədəni nöqteyi-nəzərdən bu qorxunc bir nəsnədir, qərbli üçün ümumiyyətlə anlaşılmaz, onun qərbli beyninə sığmayan qavramdır. Səriştəsizlik dəhşətli, məhvə doğru sürükləyən, istər insanın, istərsə də cəmiyyətin ardıcıl deqradasiyasını törədən səbəbdir. Le Karre lap əvvəldən bu anlayışı ruslara münasibətdə differensial bir anlayış kimi verir.

İkinci cümlə də diskursiv səciyyəlidir, yəni hər hansı şərhə heç bir ehtiyac yoxdur «У русских ничего не выходит» (Ruslarda heç nə alınmır). Ruslar səriştəsizdir, heç nə bacarmırlar və onlarda heç nə alınmır.

Səhvə olan münasibət də səciyyəvidir. Qərb insanı analitik təfəkkürünə görə fərqlənir. Onun üçün rusların heç nəyi bacarmadığını bilmək azdır. Qərbli rus fikrinin hansı istiqamətdə işlədiyini bilmək üçün səhvlərin necəliyini də bilmək istəyir.

Cavab son dərəcə səciyyəvidir: “Hər cür”. Mətnaltı məna belədir: “Ruslar haqqında təsəvvürə malik olmaq üçün onların hansı səhvləri buraxdığını bilmək istəyirsən. Ruslar haqqında təsəvvürə malik olmaq qeyri-mümkündür, çünki onlar mümkün olan *hər cür* səhvi buraxırlar”. Səriştəsizlik total bir keyfiyyətə çevrilir.

Orijinalda: “Cheap political theatricals and feigned friendships! he snorted. 'Here we are, locked into the biggest ideological face-off in history and you tell me it's all over because a handful of statesmen find it convenient to hold hands in public and scrap a few obsolete toys. The evil empire's on its knees, oh yes! Their economy's a disaster, their ideology's up the spout and their back-yard's blowing up in their faces. just don't tell me that's a reason for unbuckling our guns, because I won't believe a word of you. It's a reason for spying the living daylight's out of them twenty-five hours a day and kicking them in the balls every time they try to get off the floor. God knows who they won't think they are ten years from now!’”¹.

Tərcümədə: «Дешевые политические спектакли и притворная дружба, – фыркнул он. – Мы схватились в крупнейшей в истории идеологической конфронтации, а вы говорите мне, что все позади, потому что горстке государственных мужей выгодно пожимать друг другу руки на публике и отправлять на свалку кое-какие устаревшие игрушки. Империя зла поставлена на колени, как же! Их экономика на грани катастрофы, их идеология трещит по швам, а их тылы вот-вот полетят ко всем чертям. Только не уверяйте меня, что это причина для того, чтобы повесить наши пушки на стену, потому что

¹ Orijinal, səh. 135.

я ни одному слову вашему не поверю. Это причина для того, чтобы шпионить за ними без передышки двадцать пять часов в сутки и пинать их всякий раз чуть они попробуют приподняться с пола. Одному богу известно, кем они себя вообразят через десять лет»¹ (“Ucuz siyasi tamaşalar və saxta dostluq, - deyə finxırdı. – Biz tarixin ən böyük ideloji konfrontasiyasında tutaşmışıq, siz isə mənə deyirsiniz ki, hər şey arxada qalıb, çünki bir ovuc dövlət adamına publika qarşısında bir-birinin əllərini sıxıb köhnəlmiş oyuncaqları zibiliyyə atmaq sərf edir. Bəs necə? Şər imperiyası dizləri üstünə düşüb! Onların iqtisadiyyatı fəlakətin astanasındadır, ideologiyaları tamamilə bərbad hala düşüb, arxa cəhbələri isə bu dəqiqə partlatmaq üzrədir. Yalnız bunun bizim silahlarımızı divardan asmaq üçün səbəb olduğuna məni inandırmayın, çünki sizin bircə sözünüzdə də inanmayacam. Çünki bu fasiləsiz olaraq, gecə-gündüz onlardan casusluq etmək və az da olsa qalxmağa çalışdıqları anda bir təpik vurmaq üçün səbəb ola bilər. On il sonra özlərini nə hesab edəcəklərini bircə Allah bilir”).

Verilən mətn də interpretasiya tələb edir, çünki bütün mənalər diskursiv ifadə edilib. Heç bir mətnaltı məna yoxdur, onun çıxarılması üçün zərurət də ola bilməz. Burada başqa bir şey var. Bu hissə istənilən mətn kimi fon informasiyanın aktuallaşmasını tələb edir, onu aktuallaşdırır da, ancaq güman edilir ki, fon informasiyası adresat üçün də aktual olacaq.

Yeri gəlmişkən, lap əvvəldən qeyd edək ki, rus dilinə tərcümə üslubi qeyri-dəqiqlikdən başlayır. *Схватиться в конфронтации* – konfrontasiyada tutaşmaq mümkündür deyil. Davada, döyüşdə tutaşmaq olar. *Конфронтация* “mübarizə, qarşıdurma”dır və prinsipcə fel tələb etmir. Xüsusən də, belə ekspressiv bir fel ehtiyac yoxdur. Bundan əlavə, *схватиться* felinin özü danışmaq üslubundadır, halbuki *конфронтация* – kitab üslubunda olan sözdür. *He snorted* ifadəsinə gəldikdə isə bu, finxırmaqdan çox xoruldamaq bildirir.

Göstərilən fragmentdə bir çox şeyi vertikal kontekstdə oxumaq mümkündür. Məsələn, ən adi bir ifadə: *heaped political theatricals and feigned friendships*, burada *theatricals* – dramatic performances-dır. Yəni, sadəcə tamaşa deyil, dramatic tamaşadır. Rus dilində *спектакль* çox geniş məna daşır və tamaşanın istənilən növünə aid edilə bilər. İngilis dilində isə *dramatic performances* və *theatricals* sözləri ilə bunun məhz

¹ Tərcümə, 6, səh. 104.

dram olması faktı nəzərə çarpdırılır. Təbii ki, burada gizlədilməyən bir kinayə var. İfadənin dərin mənası ondan ibarətdir ki, Şərqlə Qərblə arasında heç bir dostluq vədələrinə inanmaq olmaz. Təsədüfi deyil ki, Uolterin monoloqu bu sözlərdən başlayır və *пинать их всякий раз, чуть они попробуют приподняться с пола* (az da olsa qalxmağa çalışdıqları anda bir təpik vurmaq) ilə bitir.

Bu ifadə özlüyündə mənanın əsl koqnitiv mənasını daşıyır. Qərb və Şərqlə permanent mübarizədədirlər. Ancaq finaldakı ifadə çox böyük tarixi-mədəni məna kəsb edir: «Одному богу известно, кем они себя вообразят через десять лет».

Bu ifadədə Rusiyanın əsl məzmunu verilib. Rusiya Qərbin əbədi şagirdi olsa da daima özünün müstəsna dövlət və xalqının surətini yaradır. Əsrarəngiz rus ruhu, Rusiyanı ağılla başa düşməyin mümkünslüyü, bütün ölkənin İvanlarla, Mariyalarla öyündüyü, onun əsrlər boyu yadelli müdriklər üçün anlaşılmadığı (“умом Россию не понять, аршином общим не измерить; Иванами да Марьями гордится вся страна, и ты веками непонятна чужеземным мудецам.”) haqqında mifi unutmaz. XX əsrdə rus ambisiyaları dünya inqilabı arzuları ilə “qamçılanır”, “qovulurdu”

Orijinalda: “At lunchtime after shopping she would trade the tickets with the porter Morozov who had pledged her twenty-four bars of imported soap wrapped in decorative paper. With the fancy soap she would buy the bolt of green check cloth of pure wool that the manager of the clothing shop was keeping locked in his storeroom for her. Katya resolutely refused to wonder why. This afternoon after the Hungarian reception she would hand the cloth to Olga Stanislavsky who, in return for favours to be negotiated, would make two cowboy shirts on the East German sewing machine she had recently traded for her ancient family Singer, one for each twin in time for their birthday. And there might even be enough cloth left over to squeeze them both a private check-up from the dentist”¹.

Tərcümədə: «В обеденный перерыв, побегав по магазинам, она обменяет эти билеты у вахтера Морозова на обещанные двадцать четыре куска импортного мыла в красочной обертке. Это экзотическое мыло обеспечит ей тот отрез чистошерстяной шотландки в зеленую клетку, который директор магазина «Ткани» припрятал для

¹ Orijinal, səh. 152.

нее на складе. Катя решительно не желала гадать почему. Днем, после приема у венгров, она передаст отрез Ольге Станиславской, которая в обмен на будущие одолжения сошьет близнецам по ковбойке ко дню рождения на гедеэровской швейной машинке, которую она недавно выменяла на зингеровскую, унаследованную еще от бабушки. И материи еще останется, чтобы показать близнецов зубному врачу в спецполиклинике»¹ (“Nahar fasiləsində o mağazalara qaçıb qarovulçu Morozovla bu biletləri söz verilən rəngarəng kağızlı iyirmi dörd parça xarici sabuna dəyişir. Bu ekzotik sabunun “Parçalar” mağazasının direktorunun özü üçün anbarda gizlətdiyi təmiz yundan, yaşıl damalı şotland parçasını almasına kömək edəcək. Katya qətiyyənlə səbəni bilmək istəmədi. Günorta, macarların qəbulundan sonra parçanı Olqa Stanislavskaya çatdıracaq, o da gələcək minnətləri mübahilədə əkilərin adı günü üçün hərəsinə bir kovboy paltarını tikəcək. Paltarını isə bu yaxınlarda nənəsindən qalan zinger maşınına dəyişdiyi ADR-in paltar-tikən maşınında tikəcək. Parçadan qalan hissə ilə isə əkiləri xüsusi poliklinikada diş həkiminə aparacaq”).

Le Karre vəziyyəti şışirtsə də, mübaliğə etsə də, təsvir edilənlər hamımıza yaxşı tanışdır. Həqiqətən də həmişə hardansa nəşə əldə edilir və dəyişdirilirdi. Biz yalnız bu fraqmenti verdik, çünki məzmunca bir bütövlük təşkil edir. Ancaq məişətə istehza bütün romana səpələnib. Bir neçə abzas yuxarıda isə bu cümləyə rast gəlmək olar: «Приняв душ, она закрутила, насколько они поддались, краны и стукнула по ним деревянным молотком: вот вам!»² (“Duş qəbul etdikdən sonra kranı çevrildiyi qədər fırladıb, üstündən də taxta çəkiclə vurdu: alın!”).

Le Karre ciddi problemlərdən danışarkən qəhrəmanların yoluna çıxan hər şeyə lağ etmək imkanını əldən qaçırmır: «Спальня была крохотной – самой тесной из трех комнаток, которые составляли ее квартиру, – ниша со встроенным шкафом и кроватью. Но Катя привыкла к тесноте, и ее быстрые движения – она расчесывала волосы, закручивала их в пучок и закалывала, готовясь к тому, чтобы идти на работу, – были полны чувственного, неосознанного изящества. Квартира, собственно говоря, могла быть куда меньше, если бы Кате по роду ее работы не полагались лишние двадцать квадратных метров. Еще девять метров полагались дяде Матвею, а

¹ Tərcümə, 6, səh. 111.

² Tərcümə, 6, səh. 111.

остальными они были обязаны близнецам и ее собственной изобретательности. Нет, квартира ее устраивала»¹ (“Yataq otağı olduqca balaca idi: – onun evinin üç kiçik otağından ən xırdası – qurma şkafi və yatağı olan divar oyuğundan ibarətdi. Amma Katya darısqallığa öyrəşmişdi və onun iti hərəkətləri – işə getməyə hazırlaşaraq saçlarını darayıb, dəstə ilə yığdı və saçıyğanla bağladı – qeyri-şüuri, həssas zərifliklə dolu idi. Daha doqquz metr Matvey dayıyaya düşürdü, qalanları üçünsə əkizlərə və onun ixtiraçılığına borclu idilər. Yox, mənzil onuy qane edirdi”).

Burada əsas olan insanlara düşən və düşməyən kvadrat metrlerin hesabıdır. Sovet hökuməti illəri boyu dövlət insanlara ayrıca mənzil verərək onları zirzəmilərdən, kommunal mənzillərdən ağ günə çıxara bilmədi. Le Karre buna kinayə edir və bunun üçün də əsası var, çünki həqiqətən də insanlarözlləri qohumlarını evlərinə qeydiyyata alıb, uşaqların doğumlarını mənzil alınmasına uyğunlaşdırırdılar. Bütün bunlar hamısı əlavə sahə, metr qazanmaq üçün idi, insanlar bunun üçün nələr etmədi ki. Katyanın öz darısqal mənzilində keçirdiyi həzz də böyük bədii mənaya malikdir. Məhz buna görə onun hərəkətləri qeyri-şüuri, həssas zərifliklə doludur.

Orijinalda: “Why did it always draw me? he wondered, contemplating his life in the past tense, which had recently become his habit. Why did I keep coming back here? He was feeling high and bright, he couldn't help it. He was not used to fear. Because of their making do, he decided. Because they can rough it better than we can. Because of their love of anarchy and their terror of chaos, and the tension in between. Because God always found excuses not to come here. Because of their universal ignorance, and the brilliance that bursts through it. Because of their sense of humour, as good as ours and better. Because they are the last great frontier in an overdiscovered world. Because they try so hard to be like us and start from so far back. Because of the huge heart beating inside the huge shambles. Because the shambles is my own”².

Qəhrəmanın monoloqu mükəmməl verilməklə yanaşı, Le Karrenin özünün belə kəşflərini verir. *Always draw me* ifadəsinin mənasını, bütün bunların nə ifadə etdiyini bilmək lazımdır. Sən demə, onu cəlb edən şey – yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, ingilis dilindəki *draw*, rus dilindəki *влечет* –dən güclüdü – heç də cəlbedici deyil. Məhz buna görə də - *draw* yəni az

¹ Там же, səh. 111.

² Orijinal, səh. 161.

qala onu sürüyür. «Прекрасное московское утро, сияющее и манящее, горный воздух – день для отпущения всех грехов. Разделавшись с телефонным звонком, Барли вышел из гостиницы, и, стоя на теплом тротуаре, расслабил руки и плечи, и покрутил головой, отключая все. Вонь русского бензина, табака, дешевых духов и речной воды – привет! Еще два дня здесь, и я перестану замечать, что дышу вами. Кавалерийские наскоки легковушек – привет! Грязные грузовики грохочут в погоне по рытвинам. А между ними – жутковатая пустота. Лимузины с затемненными стеклами, дома без вывесок, в преждевременных трещинах – что вы прячете? Учреждения, казармы или школы? Мальчики с одутловатыми лицами курят в подъездах и ждут. Шоферы читают газеты в машинах, стоящих у тротуаров, и ждут. Безмолвная группа важных мужчин в шляпах уставилась на закрытую дверь и ждет»¹.

Yazıçı iyrənc bir mənzərə yaradır və bunu özünə qətiyyənlə ayıb bilmir. Elə buna görə də vahid nifrət paradıqması, qərib insanı üçün qəbul edilməz vahid və bütöv bir realı paradıqması yaradır. Ona görə də *вонючий русский бензин* (üfunət iyli rus benzini) əslində *с вонючие дешевые русские духи* (üfunət iyli, ucuz rus ətirləri il) ilə bir sıraya yerləşir. Kifayət qədər sərt vertikal kontekstdir və görünür ki, yazıçının gözləntilərinin əksinə olaraq, asanlıqla oxunur. Əgər ucuz ətirlər iyli rus benzini ilə bir sırada durursa, deməli bilavasitə və qanunauyğun assosiasiyalar mövcuddur. Əgər iyli rus benzini Le Karrenin qəhrəmanını cəngavər sıçrayışları ilə qorxudan minik maşınları ilə assosiasiya olunursa, ucuz ətirilər də birmənalı assosiasiya doğurmur.

Le Karre sovet cəmiyyətinin komik olduğu qədər də faciəvi təsvirini yaradır. Məşhur tezisə görə *homo sovieticus-un* təfəkkürünü məhz bu məişət formalaşdırır.

«Мальчики с одутловатыми лицами курят в подъездах и ждут» («Şişkin sifətli oğlanlar yeraltı keçidlərdə siqaret çəkir və gözləyir»). Guya İngiltərədə şişkin sifətli oğlanlar yeraltı keçidlərdə siqaret çəkmir. Bəlkə də, ola bilsin ki, İngiltərədə oğlanlar yeraltı keçidlərdə gizlənmir və yazıçı elə bunu demək istəyib.

«Безмолвная группа важных мужчин в шляпах уставилась на закрытую дверь и ждет» («Şlyapalı vacib kişilərdən ibarət səssiz bir qrup gözlərini bağlı qarıya dikərək gözləyirlər»). Le Karre Rusiyanı və oradakı

¹ Tərcümə, 6, səh. 115.

həyatın komik tərəflərini gözəl bildiyini nümayiş etdirir. Bu kişilər bilərək vacib olublar, çünki onlar vacib olduqları barədə təəssürat yaratmalı olduqları bir yerə gəliblər. Bütün bu vacib kişilərin gözlərini qapıya zilləmələri də dəqiq göstərib, çünki həmin məqamda açılmasını və içəri keçməyi gözlədikləri bu qapı onlar üçün bütün dünyadır. Əslində insana elə gələ bilər ki, olduqca sadə və anlaşılan mətdir, ancaq onu anlamaq üçün yalnız allüziyalar sistemində yaşamaq gərəkdir. Hər şeyin bir dəqiqəyə cəmlənərək həll olunduğu bir ölkədə. Bu vəziyyət xüsusi bir ruh halı yaradırdı: insanın bir dəqiqə belə rahat olmadığı, rahat olmaq üçün özünə icazə vermədiyi bir vəziyyəti. Allüziyalar sistemindən bəhs edərkən ən azı yuxarıdakı mətni nəzərdə tutmaq olar: Katyanın sabunu parçaya dəyişməsinə və s.

Orijinalda: “And all round them sat the Russia that the slumbering puritan in Barley had long hated but never seen: the not-sosecret czars of capitalism, the industrial parvenus and conspicuous consumers, the Party fat-cats and racketeers, their jewelled women reeking of Western perfumes and Russian deodorant, the waiters doting on the richest tables”¹.

Tərcümədə: «И повсюду вокруг них сидела та Россия, которую дремлющий в Барли пуританин ненавидел уже давно, хотя никогда прежде не видел: не слишком маскирующиеся царьки подпольной капиталистической экономики, промышленные нувориши и любители красивой жизни, жирные партийные котики и рэкетеры. От их сверкающих драгоценностями женщин разило западными духами и русскими дезодорантами; официанты млели у наиболее богатых столиков»²

Bu fraqmentdən bir neçə sətir əvvəl isə göstərilirdi ki: «Из всех вечеров в России, да если на то пошло, из всех вечеров где угодно еще, более скверного Барли переживать не приходилось. Хензигер прослышал, что в Ленинграде как раз открылся кооперативный ресторан – «кооперативный» было кодовым обозначением понятия «частный»³ (“Əgər belədirsə, Barlinin Rusiyada, ümumiyyətlə, hər yerdə keçirə bildiyi gecələr içərisində bundan bərbadı olmamışdı. Henzinger

¹ Orijinal, səh. 280.

² Tərcümə, 6, səh. 164.

³ Tərcümə, 6, səh. 164.

Leninqradda kooperativ restoran açıldığını eşitmişdi. “Kooperativ” “özəl” anlayışının kod adı idi”).

Кооперативный məhz kooperativ deməkdir. «Частного» sözüne gəldikdə isə kooperativ təsərrüfat kooperasiyanın icazə verdiyi qədər özəl idi, kooperativ müəssisələr açılanda bunların özəl müəssisələr olduğu hər kəsə məlum idi. Digər tərəfdən, burada heç bir sirin olmadığını da bilmək lazımdır. Ölkənin yüngül və qida sənayesi doğru işləmədiyindən özəl təşəbbüslə fəaliyyətə keçmək qərarı verilmişdi. Ona görə də heç bir kodlaşmadan söhbət gedə bilməz, ən azı ona görə ki, onlara ehtiyac yoxdur. Elə məhz özəl enerjiyə, ayrı-ayrı insanların fəaliyyətinə hədəflənmə var idi.

Le Karrenin haqqında danışdığı zaman kooperasiya əsl kooperasiya idi, çünki ayrı-ayrı adamlar böyük müəssisələri çəkib-çevirə bilmirdi. İnsanlar birləşirdi. Müəssisələr, bir qayda olaraq, özəl olsa da, hüquqi özəl şəxs bir neçə fiziki şəxsdən ibarət olurdu. Həmin illərin kooperasiya və ya korporasiyası belə olurdu.

Romandakı Barli sürəti mürəkkəbliyi ilə seçilir. Məsələn, biz onun Rusiyaya gələndə burjuaziya tələblərinə uyğun geyindiğini xatırlayırıq. Ümumiyyətlə, o yappıdan çox hippy idi. Roman boyu o, nə rus məişətini, nə rus standartlarını, nə də rus mentallığını qəbul etmir. Qətiyyənlə qəbul etmir. Cəhənnəmdən də dəhşətli olan klinikanın təsvirini xatırlayaq. Rus mehmanxanasındaki sulu konserti yada salaq. Başqa sözlərlə desək, Barli və müvafiq olaraq da Le Karre rus insanların məişətinin özünü, həyat şəraitini, rus benzinin iyini, rus qadınlarının ucuz ətirələrini, Katyanın mətbəxdən yataq otağına yanakı keçdiyi mənzilləri və s. xoşlamır. Qalan şeyləri də bura əlavə etmək olar.

Həmin illərdə sovet kooperasiyası insan kimi istehsal edib, adam kimi yaşamaq üçün edilən qorxaq bir cəhd idi. Tam mənası ilə sovetə uyğun gəlməyən bu mühitə düşən Barli əziyyət çəkir. Onu artıq qərb ətirləri və hətta dünyanın ən bərbad qaraçı orkestri - «который только может привидеться в кошмаре»¹ (“yalnız kabuslarda görülməsi mümkün olan”) - incidir. Orişinalda ucuz ruslar kimi qərb ətirləri də üfunət iyi verir: *reeking*. Yəni, hər şey, hər şey iyrəncdir. Deməli, yeni Rusiyada da hər şey iyrəncdir. Köhnə ölkədə kasıblıq, yeni də isə zənginlik iyrəncdir. Həyəcanla yoxsulluqdan heçliyə keçməyə, çatmağa çalışın yeni Rusiyanın bu cür kəskin və qəti şəkildə qəbul edilməməsi də mədəni-tarixi realilərlə bağlıdır. Bu cür qətilikdə də Qərb üçün səciyyəvi olan bir

¹ Tərcümə, 6, səh. 164.

xüsusiyyət var: Şərqə qarşı laqeydlik. Şərqdə yaxşı bir şey ola bilməz. Təbii ki, qərb standartları nöqtəyi-nəzərindən.

Bu fraqmentdə bir sıra mədəni fenomenlər qarışır: Le Karrenin birdən birə öz simasını itirən qəhrəmanından başlamış iqtisadi vəziyyətə qədər. Qeyd etmək lazımdır ki, Barlinin puritanlığı, puritanlıqdan çox qərb snobizmidir. Göstərilən hallarda bu snobizm sadəcə puritanlıq qiyafəsinə bürünüb. Sadəcə ruslar ifratçılıqla assosiasiya olunur. Ona görə də onlar əylənməyə başladığında Barli puritana çevrilir. Ancaq onlar kədərli, şişkin sifətli və kasıb olanda Barli nəzakət haqqındakı bujuaziya tələblərinə uyğun geyinir və ümumiyyətlə, davranır.

Romanın etik zəmini qəhrəmanı amerikalardan da uzaqlaşmağa məcbur edir, çünki amerikalılar da kobudluq və barbarlıqla assosiasiya olunurlar: “He asked if you were American. You said. “No, thank God, British”¹. «Вы американцы? Нет, слава Богу, англичане»² (“Amerikalısınız? Yox, şükür Allaha, ingilislər”).

Açıq-aşkar anti-rus xarakteri daşıyan bütün roman boyu belə nümunələrə rast gəlmək mümkündür. Tədqiqat göstərdi ki, Le Karrenin romanı S.Hantinqtonun layihəsini bədii-obrazlı səviyyədə reallaşdıran bədii əsərdir. Bir qada olaraq, bədii deyil, diskursiv vasitələrlə ifadə edilən müəllif mövqeyinin açıqlığı, təbii ki, əsərin bədii təsir gücünü azaldır. 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalının Le Karrenin «Русский отдел» romanını tərcümə və nəşr üçün seçməsi, habelə tərcümənin öz spesifikasiyası Rusiyadakı avropasentrik tendensiyaların aktuallaşmasından xəbər verir. Rusiya tarixinin bu faciəvi dövründə sovet totalitarizmi ilə mübarizənin özü işıqlı Avropanın Asiyanın ətaləti ilə mübarizəsi olaraq qəbul edilir. Görünür, həmin dövrdə jurnalın tərcüməçi və strateqləri özlərini maarifçi kimi hiss edirdi.

Nəticədə tədqiqatın yekunları verilir. Burada qeyd edilir ki, «The Russia House» romanı artıq adı baxımından da çox məna daşıyır. Sanki romanda ingilis kəşfiyyatının “Rus şöbəsi”ndən söhbət gedir. Əslində orijinalın adı söz oyunu üzərində qurulub. «The Russia House» yalnız Böyük Britaniyanın xarici kəşfiyyatının Rusiya ilə məşğul olan şöbəsinə deyil, Rusiyanın özünü bildirir; «The Russia House» – rusların tikdiyi evdir (mədəniyyət, sivilizasiya). Rus həyatının və məişətinin təsviri iyerarxiya xarakteri daşıyır. Romanda yüksək çinli rus məmurlarının, partokratların

¹ Orijinal, səh. 317.

² Tərcümə, 7, səh. 117.

zəncirinin aralıq halqaları olan şəxslərin, intelligentlərin, psevdointelligentlərin, kəşfiyyatçıların, uşaqların və sadəcə müxtəlif yaşlı kişi və qadınların surətləri verilib. Şəxsi mənzillər, xəstəxanalar, müəssisələr, saraylar, restoranlar, mağazalar, küçələr və küçələrdə hərəkət edən maşınlar, sadəcə küşələrdəki binalar, insanların paltarları, siqaret qoxusu, qadın ətirlərinin və sovet insanların tərini qoxusu təsvir edilir. İngilis yazıçısı istər mental, istərsə də sivilizasiya səviyyəsində ingilis rifahına, rahatlığına, gələcəyə əminliyinə, təşkilatlanma qabiliyyətini və son nəticədə - ingilis cinsinə qarşı duran iyrənc bir dünyanın bütöv surətini yaradır.

Le Karrenin təqdim etdiyi bədii tablo dəqiq məna və ideoloji quruluşa malikdir. Roman elə ilk sətirlərdən amansız ifşaedici təsvir kimi başlayır. Özü də bu ifşa prosesi sarkazm həddlərinə çatmaq üzrədir. Yazıçı istənilən səbəbdən kinayə edir, heç kimə rəhm etmir: nə kişilərə, nə qadınlara, nə də ki uşaqlara. Belə bir emosional preambula tamamilə təsadüfi deyil, o, hadisələrin baş verdiyi, inkişaf etdiyi fonu yaradır. Artıq bu giriş eyni zamanda və dəqiq surətdə snobist bir tonallıq qatır. Və snobizmin yüksək notası təhkiyənin lap sonuna qədər düşmür. Beləliklə, Le Karrenin romanının daha bir qəhrəmanı Britaniya sivilizasiyasının ruhu və iddiasıdır. Bu ruh hər yerdə mövcuddur və bütün qiymətləndirmələr ona tabedir. Eyni zamanda həmin ruh bəşəriyyətdən məhrumdur, yıxılanlara, yolunu itirənlərə rəhm etmir. Romandakı bədii təsvirlər, insanların surətləri və həyat mənzərələri oxucuda rəhm oymatmaya bilmir. Lakin təhkiyəçi amansızdır, rəhmsizdir, onun bu surətlərə qətiyyətlə canı yanmır. Təhkiyəçinin qəhrəmanlarından və təsvir etdiyi həyatın özündən o qədər xoşlanmır ki, heç bunun üzərində düşünmür də. Romanda iki emosional qüvvə və ya ünsür təsvir edilir. Çiçəklənməkdə olan qərb dünyasının nümayəndəsi - az qala yadplanetli kimi - və çirkab içində çapalayan sovet insanı fərqli qütblərdə dayanır. Bütün roman yalnız ölməkdə olan totalitarizm dünyasının təsvirinə deyil, həm də qərb dəyərlərinin sarsılmazlığına və onların daimi olmasına həsr edilib. Bu baxımdan Le Karrenin romanı intertekst nümunəsidir. Burada iki plan təqdim edilir: biri gözlə görünür və diskursiv vasitələrlə yaradılır, digəri daha emosionaldır və mətnaltı mənalara ehtiva edir. Əgər həmin dövrdə Qərbin bir çox metrləri qərb sivilizasiyasının nailiyyətlərinin zirvəsindən təvəccühlə rus yenidənqurmasına nəzər salır və sovet insanların ürəyində doğan bir ümidi - uğurlu yeniliklərin mümkünlüyünə inamı möhkəmləndirməyə çalışdırlarsa, Le Karre faktiki olaraq Qərb və Şərqi sivilizasiya səviyyəsində qarşılaşdırır və öz dahi həmvətəninə ardınca

təkrar edir ki, Şərqlə Şərqlər, Qərb də Qərb və onlar heç zaman bir olmayacaq. Bu baxımdan ingilis yazığının romanı xüsusi yer tutur. Əslində o, nə Şərqlin yenilənməsinə, nə də ümumiyyətlə konfrontasiya dünyasında müsbət irəliləyişlərə inanmır. Onun qəhrəmanları bu barədə tez-tez açıq danışır. Con Le Karrenin «Русский отдел» romanı istər bədii məzmunu, istərsə də ideoloji istiqaməti baxımından 1990-cı ildə «Иностранная литература» jurnalının strateji proqramının episentrini təşkil edir. Bu həmin zamanın tələbləri nöqtəyi-nəzərindən son dərəcə uğurlu əsərdir. Bütövlükdə 1990-cı ildə jurnalda çap edilən ingilis ədəbiyyatı həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından avanqard rolunu yerinə yetirdi.

Dissertasiyanın əsas müddəaları aşağıdakı nəşrlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Культура и перевод. Уроки глобализации и «практикум» по переводу // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu 2008, N 9, s. 184-190

2. Миротвора литература как система виртуальных ценностей и стратегия перевода / III Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Müqayisəli ədəbiyyat. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2008, s. 192

3. «Культурное строительство» и стратегия перевода в современном Азербайджане // Современные исследования в области гуманитарных наук. Москва, 2009, s. 95-97

4. Английская литература как феномен общечеловеческой культуры и материал для перевода // Dil və Ədəbiyyat. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti 2010, N 2 (13), s. 183-187

5. Рассказы молодых английских писателей // Elmi əsərlər. Dil və Ədəbiyyat seriyası. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2011, N 1, s. 79-83

6. Дискредитация как политическая стратегия переходного времени и художественный приём // Elmi əsərlər. Bakı-Poltava: Bakı Slavyan Universiteti və Poltava İqtisadiyyat və Ticarət Universiteti, 2012, N1, s. 128-133

7. Особенности миропонимания и перевод // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti 2012, N 4, s. 67-70

8. Пропуски в переводе как фактор деформации смысла // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 5, s. 302-307

9. Адекватность. Миф и реальность // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2012, N 4, s. 56-60

10. Экспрессия подлинника и перевод // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 4, s. 305-310

11. Роман Дж. Ле Карре «Русский отдел» в русском переводе. специфика несоответствий // Elmi xəbərlər. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti 2012, N 2, s. 25-30

12. Контекст культуры и перевод // Dil və Ədəbiyyat. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N1, s. 60-64

13. Лексико-семантические несоответствия в переводе романа Ле Карре «Русского Отдела» // Ganatleba. Тбилиси: Грузинский Технический Университет. 2012, N 2 (5), s. 49-52

14. Идеи либеральной демократии и художественная литература Англии // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 7, s. 220-225

15. Английская художественная литература и её место в истории мировой литературы // Filologicheskie nauki. Poltava: Полтавский Университет им. Короленка, 2012, N 12, s. 60-64

16. Дискурсивно выраженные несоответствия русского перевода // Elmi xəbərlər. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N 3, s. 235-239

17. Ещё раз к вопросу об адекватности перевода художественной литературы // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2012, N 8, s.256-260

18. Лексико-семантические несоответствия в переводе «Русского Отдела» // Dil və Ədəbiyyat. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2012, N 2, s. 46-50

19. Принципы перевода и отношение к национальным литературам // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu 2012, N10, s. 528-531

20. Английский идеологический роман конца XX столетия. Проблема художественного перевода в свете когнитивизма. Монография. Баку, «ОКА, Ofset», 2013, 240 с.

21. Английская литература как зеркало английского менталитета // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N3, s. 455-462

22. Воспитание чувств по Ле Карпе // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N 5, s. 366-377

23. Несоответствие лексических субститутов // Filoloqiya məsələləri. Bakı: AMEA Əlyazmalar İnstitutu, 2013, N 9, s. 307-311

24. Образы англичан в современной английской художественной литературе // “Филологические науки”. Poltava: Полтавский Университет им. Короленка 2013, N15, s. 34-41

25. Вечные проблемы перевода художественной литературы // Этносоциум и межнациональная культура. М.: 2014, N 2 (68), s. 170-173.

CONTEMPORARY ENGLISH LITERATURE IN THE RUSSIAN
LANGUAGE TRANSLATION STRATEGY, DIRECTIONS, GENRE

Summary

The dissertation deals with English literature, presented in the journal "Foreign Literature" in 1990. There is the Russian translation of the novel by John Le Carre «The Russia House» in the center of attention.

The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusion and bibliography.

In the introduction the relevance of the topic of research, its theoretical and practical importance, scientific innovation are justified, the positions for the defense are defined, the main purpose and mission are discussed.

The first chapter - "English literature at the turn of eras. Priorities of "Foreign Literature" in 1990"- deals with the historical significance of the phenomenon of English literature and its role in the modern world. It is noted that the literature of England was able to adequately reflect all the twists and turns of the people's struggle for a decent living, the parliamentary system, the liberal freedom and free enterprise. At all times, fiction was realized in England as an outstanding social and cultural activities, the importance of which can not be overstated. Its progressive influence English literature distributed throughout the world.

The second chapter is entitled "False identification as means of cultural rapprochement with the culture of the original translation. Novel by John Le Carre "THE RUSSIA HOUSE" in Russian translation." This chapter focuses on a comparative analysis of the original novel by Le Carré with its Russian translation. The problems of translation are identified. Determined that the translation of consistently substitute the English concepts with Russian, as the result, the novel reflects not so much English as Russian world view.

The third chapter of the thesis is called "ideological discrediting through artistic images." This chapter reveals an ideological system which is the basis of the content of the novel. Determined that the novel Le Carre has generally the nature of invective. It manifests itself at different levels of pure rejection of western and eastern Russian. The magazine "Foreign

Literature" by publishing in 1990 Le Carre's novel, made a controversial move. Roman uniquely serves to discredit the totalitarian regime. But the bottom line is that the novel has openly anti-Russian character that has nothing to do with democracy and anti-totalitarianism.

Conclusion summarizes and provides brief generalizations.

Çapa imzalanıb: 13.10.2014.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat – Poliqrafiya mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

